



Ersta Sköndal Bräcke högskola
Institutionen för socialvetenskap
Socionomprogrammet 210 hp

”Vad har du gjort på internet?”

Skolkuratorers erfarenheter av unga utsatta för sexuella övergrepp på internet

Yasmine Amahzoune

Socialt arbete och kunskapsutveckling, 30 hp

SOC6, VT18

Kandidatuppsats

Handledare: Anna Whitaker

Examinator: Johan Gärde

Sammanfattning

Titel: ”Vad har du gjort på internet?” - Skolkuratorers erfarenheter av unga utsatta för sexuella övergrepp på internet

Vid frågor som rör barns utsatthet för sexuella övergrepp har internet fått en allt större roll där den omfattande teknikutvecklingen har lett till nya möjligheter för personer att ta kontakt med unga för sexuella ändamål. Syftet med denna studie var att undersöka skolkuratorers erfarenheter av att möta och arbeta med unga som utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet. Studiens empiri baseras på kvalitativa semistrukturerade intervjuer med sju skolkuratorer som arbetar på högstadium. Empirin analyserades med hjälp av en teoretisk referensram bestående av *yrkeskompetens* samt tidigare forskning. Resultatet visar att skolkuratorerna arbetar till med förebyggande insatser såsom kunskapsspridning och utbildning till både elever och föräldrar. Det framkommer dock att insatserna ter sig resultatlösa då alltför många elever blir utsatta och skolkuratorerna har inte har kunnat se några förändringar. För att fånga upp elever som blivit utsatta för nätövergrepp utgör relationen ett viktigt verktyg. När det gäller att stödja elever som blivit utsatta utförs arbetet vid misstanke eller när skolkuratorerna har fått kännedom om att en elev har blivit utsatt. En utmärkande utmaning är skolkuratorernas kunskapsbrist kring fenomenet som leder till svårigheter i det förebyggande, upptäckande och intervenerande arbetet.

Nyckelord

Virtuell våldtäkt, Internetrelaterade övergrepp, Sexuella övergrepp mot barn, Barn och internet, Skolkurator

Abstract

Title: “What have you done on the internet?” - School counsellors’ experiences of young people exposed to sexual assault online

The internet has gained an increasing role when it comes to issues regarding child sexual abuse, where the extensive technology development has led to new opportunities for people to contact young people for sexual purposes. The aim of this study was to investigate school counselors' experiences of meeting and working with young people who are exposed or at risk of being subjected to sexual abuse online. The empirical study is based on qualitative semi-structured interviews with seven school counselors' working at high school. The empiric material was analyzed using a theoretical framework consisting of *professional competence* and previous research. The result shows that school counsellors' work on preventive measures such as information work for both students and parents. However, it appears that the efforts seem futile as more students are being exposed and the school counsellors' have not been able to see any changes. In order to capture students who have been subjected to sexual abuse online, the relationship is an important tool. When it comes to supporting students who have been exposed, the work is carried out on suspicion or when the school counsellors' have become aware that a student has been exposed. A distinct challenge is the lack of knowledge about the phenomenon that leads to difficulties in preventive, spotting and intervening work.

Keywords

Virtual Rape, Sextortion, Internet and Children, Child Sexual Abuse, School Counsellor

Förord

Allra först vill jag ge ett stort tack till alla intervjupersoner som delade med sig av sina tankar och erfarenheter. Utan ert bidrag hade denna studie inte blivit till. Jag vill dessutom tacka min handledare Anna Whitaker för värdefulla synpunkter och stöd. Tack! ♥

Yasmine Amahzoune

Stockholm, 2018

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.2 Problemformulering.....	7
1.3 Syfte	7
1.4 Frågeställningar	7
1.5 Begreppsdefinitioner	7
2. Metodologi och empiri	8
2.1 Forskningsansats	8
2.2 Förförståelse	9
2.3 Litteratursökning.....	9
2.4 Urval och avgränsningar.....	9
2.4.1 Tillvägagångssätt.....	10
2.5 Intervjuformer och genomförande av datainsamling	11
2.6 Genomförande av tolkning och analys	12
2.7 Forskningsetiska överväganden	13
2.8 Studiens tillförlitlighet	14
2.9 Metodologiska kritiska reflektioner.....	15
3. Orientering av kunskapsläget	16
3.1 Fenomenet virtuella sexuella övergrepp	16
3.2 Utsagans aktörer.....	18
3.2.1 Offer.....	18
3.2.2 Förövare	18
3.3 Professionella som möter barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet.....	19
3.4 Insatser	20
3.5 Sammanfattning av kunskapsläget.....	21
4. Teoretisk referensram.....	22
5.1 Yrkeskompetens	22
5.1.1 Handlingskompetens	22
5.1.2 Relationskompetens	23
5. Resultat	25
5.1 Presentation av informanter	25
5.2 Skolkuratorers kunskap och erfarenheter kring nätrelaterade övergrepp.....	25
5.3 Det preventiva arbetet	26
5.3.1 Mobilförbud och webbfilter.....	26
5.3.2 Information och utbildning till elever	27
5.3.3 Information och utbildning till vårdnadshavare	28
5.3.4 Utmaningar med det preventiva arbetet	29
5.4 Arbetssätt och insatser	30
5.4.1 Vikten av en relation	30
5.4.3 Vikten av rutiner.....	31
5.4.4 Vikten av konkreta insatser.....	31
5.4.4 Utmaningar med att stödja och hjälpa	33
5.5 Samverkan med föräldrar	34
6. Analys.....	36
6.1 Att förebygga.....	36
6.2 Att upptäcka	37
6.3 Att intervensera.....	38
7. Konklusion och diskussion.....	41
7.2 Implikationer för socialt arbete.....	43
7.3 Framtida forskning.....	43
Referenslista	45
Bilaga 1.....	50
Bilaga 2.....	51
Bilaga 3.....	52

1. Inledning

Sedan internets genombrott på 1990-talet har digitala teknologier blivit en naturlig del av vardagen. Internet och andra interaktiva medier har gjort det lättare att komma i kontakt och skapa relationer med ett obegränsat antal människor världen över (Ungdomsstyrelsen, 2009). Trots dess fördelar har nätet gjort att sociala problem, både nya och gamla, har tagit sig andra uttryck på nya arenor (Daneback & Sorbring, 2016). Vid frågor som rör barns utsatthet för sexuella övergrepp har internet fått en allt större betydelse. Den omfattande teknikutvecklingen har lett till nya möjligheter för personer att ta kontakt med barn i sexuellt syfte. Internet har bland annat blivit ett verktyg som möjliggör att brott begås över stora geografiska avstånd, oavsett var en befinner sig. Vidare är de utökade kontaktplattformarna som internet har gett tillgång till närmast obevakade och det finns möjlighet till anonymitet (Brottsförebyggande rådet, 2007).

Virtuell våldtäkt och *virtuella sexuella övergrepp* är tämligen nya begrepp som på senare år kommit att benämna sexuella övergrepp som sker på distans via internet (Landberg & Jonsson, 2017). Det är brottsliga handlingar och oberoende om övergreppen sker i samma rum eller på distans är följderna för barnen av samma slag (Schillaci, 2015). Sexuella övergrepp mot barn på nätet är ett aktuellt fenomen, framförallt på grund av uppmärksammade rättsfall och ett ökat antal anmälda internetrelaterade sexualbrott mot barn (Björk, 2017). Den 30 november 2017 dömdes i Sverige en man i 40-årsåldern för grov våldtäkt över nätet. Gärningsmannen hade tvingat nära 30 barn i Kanada, USA och Skottland att begå grova sexuella övergrepp på sig själva framför webbkameror. Domen är unik då det är första gången någon blir dömd för våldtäkt på nätet i Sverige (SVT, 2017).

Teknologins framväxt har skapat både möjligheter och utmaningar för socialt arbete (Daneback & Sorbring, 2016). Enligt en studie som genomförts i Kanada råder det bristande kunskap kring sexuella övergrepp på internet hos socialarbetare som möter barn som blivit utsatta för nätövergrepp (Martin, 2014;2016). Vidare är forskning kring området begränsat, både nationellt och internationellt (Jonsson & Svedin, 2017). Våld mot barn och unga på den virtuella arenan spås öka i hela världen (Nyman 2006). Det är därmed av relevans att öka kunskapen om nätövergrepp och vilket stöd utsatta är i behov av, i syfte att förebygga och hantera ungas utsatthet på nätet (Jonsson & Svedin, 2017).

För att motverka barns utsatthet på nätet utförs det i viss mån förebyggande insatser. Bland annat arbetar yrkesverksamma inom flera skolor med att informera elever om de risker som finns med att komma i kontakt med främmande personer över nätet. Det preventiva arbetet för att skydda barn mot utsatthet på nätet skiljer sig dock åt mellan olika skolor i landet, vilket kan bero på att frågan inte berörs i varken läro- eller kursplanen (Justitiedepartementet, 2007). Enligt en nationell rapport om nätrelaterade övergrepp där gymnasieelever tillfrågades om vilken professionell de skulle vända sig till när de mår dåligt nämndes bland annat skolkuratorn (Jonsson, Warfvinge & Banck, 2009).

Skolan är en institutionell kontext för socialt arbete (Backlund, Högdin & Weitz, 2017) och enligt skollagen (SFS 2010:800) ska psykosociala insatser tillhandahållas av skolkuratorer. Det är en vital

arena för förbyggande socialt arbete, där det finns möjlighet att fånga upp unga som är i riskzonen (Backlund, Högdin & Weitz, 2017). Det gäller inte minst våldsförebyggande arbete, som kan ske informativt eller genom att anmäla misstankar om att en elev far illa till socialtjänsten (Överlien, 2017). Skollagen (SFS 2010:800) fastlår att alla barn ska garanteras en trygg skolmiljö och att skolan är skyldiga att förebygga att elever utsätts för kränkande behandling samt vidta åtgärder om det sker. För att kunna hantera digitala utmaningar är det av yttersta vikt att skolkuratorer besitter kunskap kring denna fråga.

1.2 Problemformulering

Internetrelaterade övergrepp har skapat utmaningar för det sociala arbetets praktik. Nya kontaktytor har gett personer en större möjlighet att komma i kontakt med unga för sexuella ändamål i digitala rum. Detta ställer krav på yrkesverksamma inom det sociala arbetets fält att kunna förebygga nätövergrepp samt möta unga som blivit utsatta för sexuella övergrepp på internet. Det ökade antalet anmälda virtuella sexuella övergrepp och krav på förebyggande av nätövergrepp gör det intressant att undersöka hur skolkuratorer bemöter och stödjer unga som utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på internet.

1.3 Syfte

Syftet med studien är att undersöka skolkuratorers erfarenheter av att möta och arbeta med unga som utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet, samt att öka kunskapen om fenomenet virtuella sexuella övergrepp.

1.4 Frågeställningar

- Hur bemöter och arbetar skolkuratorer med unga som blivit utsatta eller riskerar att bli utsatta för sexuella övergrepp på nätet?
- Vilka möjligheter och svårigheter upplever skolkuratorer att det finns i arbetet med att bemöta, upptäcka och förebygga nätövergrepp av sexuell karaktär?

1.5 Begreppsdefinitioner

Unga: I föreliggande studie åsyftas unga att handla om personer som går på högstadium och därmed befinner sig i åldrarna 13–16 år.

Sexuella övergrepp på internet: kan dels vara övergrepp som har skett utanför internet såsom dokumentation av sexuella övergrepp, dels övergrepp som har skett på internet där förövaren exempelvis har tvingat någon att begå sexuella handlingar på sig själv framför en kamera. Kontakten med förövaren kan kort sagt ha skett enbart på nätet eller både på *och* utanför nätet. I denna studie använder jag utöver *sexuella övergrepp på internet* olika begrepp synonymt för att benämna detta paraplyfenomen: *virtuella sexuella övergrepp*, *internetrelaterade -/nätövergrepp*, etcetera. Avsikten med detta är att främja språklig variation och underlätta läsupplevelsen. Se vidare kapitel 3.

Orientering av kunskapsläget för fördjupning kring fenomenets olika relaterade begrepp.

2. Metodologi och empiri

2.1 Forskningsansats

För att besvara studiens syfte och frågeställningar var en induktiv ansats och ett kvalitativt förhållningssätt en lämplig utgångspunkt. Med en induktiv ansats följer forskaren upptäckandets väg och inleder inte forskningen med en förankring i en teori; istället är ambitionen att forskaren formulerar en teori med utgångspunkt i det insamlade forskningsresultatet. Då det saknas forskning som berör internetrelaterade övergrepp och yrkeskategorin skolkuratorer alternativt skolan, ter det sig naturligt att i första hand låta empirin tala. Fördelen med ett induktivt förhållningssätt är att forskaren studerar det berörda området utan förutfattade hypoteser, med avsikten att låta empirin alstra generella slutsatser (Patel & Davidson, 2011). Det bör dock poängteras att en induktiv ansats inte betyder att forskaren arbetar helt förutsättningslöst. Enligt Patel och Davidson (2011) kommer egna föreställningar och förkunskaper att influera den kunskap som genereras. Det finns således ingen ren induktion. Trots detta menar jag att min studie har en induktiv ansats då jag har strävat efter att ha ett öppet förhållningssätt vid insamlandet av empirin som följaktligen har frambringat allmänna generella slutsatser. Vidare är mitt forskningsområde tämligen utforskat, vilket har gjort det svårt för mig att i förhand veta vilken kunskap studiens empiri skulle producera.

Det induktiva angreppssättet är kopplat till den kvalitativa forskningen (Watt Boolsen, 2007) som syftar till att identifiera och förstå egenskaper hos något, till exempel uppfattningar om ett visst fenomen eller en människas livsvärld (Patel & Davidson, 2011). Ett kvalitativt förhållningssätt är särskilt användbart när det handlar om att uppfatta den sociala verkligheten genom undersökningsspersonernas ögon (Bryman, 2011) i syfte att få en större förståelse för deras upplevelser och erfarenheter (Trost, 2010). Mot bakgrund av studiens syfte, som avser att förstå och hitta mönster, lämpar sig den kvalitativa metoden bäst.

Bryman (2011) berör ett antal kritiska synpunkter som har formulerats av kvantitativa forskare mot kvalitativ forskning. En förekommande kritik mot kvalitativ forskning är att dess forskningsmetoder är alltför subjektiva. Kritiker menar att forskningsresultaten som genereras med kvalitativ ansats tenderar att vara uppbyggda på forskarens egna uppfattning om vad som är viktigt. Detta kan till viss del motverkas genom tematisk kodning som syftar till att identifiera de teman som är utmärkande i relation till forskningsfrågan (se avsnitt 2.6 *Genomförande av tolkning och analys*). Då forskaren har ett öppet förhållningssätt vid insamlandet av empiri kan studien innehålla bristande transparens om motiven bakom det valda urvalet och forskningsområdet. Det hävdas även att det finns svårigheter med att replikera en kvalitativ undersökning samt att generalisera forskningsresultaten till en större population då kvalitativa studier använder ett litet urval (a.a.). Hur jag förhåller mig till kritiken kring transparens, replikation och generalisering beskrivs vidare i avsnitt 2.7 *Studiens tillförlitlighet*.

Val av forskningsansats baseras på en ambition att frambringa en djupare förståelse för ett aktuellt, men i en viss mån, utforskat område. Jag menar att det är av relevans att öka kunskapen kring en

yrkeskategori som potentiellt möter unga som utsätts för nätövergrepp av sexuell karaktär. Då det kan röra sig om klinisk kunskap och erfarenhet är det av stor vikt att kunskapen tas tillvara på.

2.2 Förförståelse

Förförståelse rör de kunskaper och erfarenheter forskaren har inom området som ämnas undersökas (Olsson & Sörensen, 2011). Att redogöra för förförståelsen kan öka transparensen och synliggöra hur forskarens förförståelse kan ha präglat studiens utfall (jfr. Thomsson, 2010). Som post-millennial¹ har jag vuxit upp i den digitala eran och tidigt kommit i kontakt med både digital teknik och diverse nätrelaterade fenomen. Under min uppväxt var internet med dess sociala forum en närvarande arena där nästintill dagliga interaktioner ägde rum. Detta har medfört att jag i hög grad betraktar samspel som tar sig i uttryck på den digitala arenan som en del av vår fysiska värld snarare än en alternativ verklighet. Även om jag själv inte har några direkta erfarenheter av just det fenomenet föreliggande studie behandlar så har jag under min socionomutbildning kommit i kontakt med den här frågan och därutav alltmer intresserat mig för internets relation till socialt arbete.

2.3 Litteratursökning

Att genomföra en litteraturgenomgång är ett tillvägagångssätt för forskaren att se vilken kunskap och forskning som finns på området som ska studeras (Bryman, 2008). En litteratursökning skedde inledningsvis i forskningsprocessen för att få en bakgrund över den kunskap som finns kring sexuella övergrepp på nätet. Jag började med att söka efter nyhetsartiklar i webbaserad press via sökmotorn Google, både nationellt och internationellt, som skildrar det undersökta fenomenet i syfte att formulera potentiella sökord. Efter att ett antal nyckelord valts ut identifierades relevanta sökmotorer.

Databaserna som har nyttjats är Google Scholar, Academic Search Complete och Ersta Sköndal Bräcke högskolas biblioteks sökportal. Sökord som använts för att finna nationell forskning var *virtuell våldtäkt*, *virtuella sexuella övergrepp*, *sexuella övergrepp nätet*, *sexuella övergrepp internet*, *våldtäkt internet*, *våldtäkt nätet* och *grooming*. För internationell forskning användes *virtual rape*, *virtuell sexual assault*, *grooming*, *sextortion*, *rape online* och *child sexual abuse online*.

2.4 Urval och avgränsningar

Givet studiens problemformulering och syfte har jag valt att intervjua skolkuratorer. Jag har i studien använt ett målinriktat urval som enligt Bryman (2011) handlar om att forskaren gör ett urval med hänsyn till relevanta intervjupersoner för att skapa en överensstämmelse mellan studiens syfte och dess urval. Inom kvalitativ forskning är ett målinriktat urval en vanlig urvalsmetod (a.a.). Att undersöka just skolkuratorers erfarenheter är ett strategiskt tillvägagångssätt; jag vill undersöka erfarenheter hos en yrkesgrupp inom det sociala arbetets fält som möter unga som riskerar att utsättas för sexuella

¹ Begreppet kallas även *generation Z* och syftar på personer födda mellan mitten eller senare av 1990-talet och efter 2000-talet vilka har tidigt lärt sig att hantera internet och digital teknik (Nationalencyklopedin, u.å.). Det är den demografiska kohorten efter *millennials*: den tidigare generationen som innefattar personer födda från 1982 till mitten av 1990-talet (Shatto & Ervin, 2016).

övergrepp på nätet. Skolkuratorer är en yrkeskategori som möter denna målgrupp samt har ett psykosocialt ansvar i skolor. Trost (2010) påpekar att ett litet urvalsantal är att föredra vid kvalitativa undersökningar; en större mängd intervjuer kan bli ohanterligt då det kan vara svårt att urskilja detaljer och få en överblick. Mot bakgrund av detta samt med hänsyn till studiens tidsaspekt var min ambition att begränsa mitt sökande till att intervjua tio skolkuratorer som arbetar på högstadium inom ett län, dock blev det totalt sju intervjuer.

Urvalet av skolkuratorer som arbetar på högstadium har tagit avstamp i rapporten *Barn och sexuella övergrepp via IT* från online projektet av traumamottagningen BUP-elefanten i Linköping. I rapporten redovisas professionellas erfarenheter av att möta barn som varit utsatta för internetrelaterade övergrepp. Ur materialet framgår det att majoriteten av barnen som blivit utsatta för nätövergrepp var mellan 13–17 år (Jonsson, Warfvinge & Banck, 2009). Jag har följaktligen valt att fokusera min studie på en yrkeskategori som möter den ovannämnda målgruppen.

Sammanfattningsvis inrymmer populationen sju skolkuratorer från Stockholms län. Det är skolkuratorer från både fristående och kommunala grundskolor, men studiens avsikt har varken varit att jämföra fristående och kommunala skolor eller stadsdels- och kommuntillhörighet. Istället har studien ämnat undersöka skolkuratorers erfarenheter av att arbeta med dessa frågor på deras respektive arbetsplats.

2.4.1 Tillvägagångssätt

Urvalsförfarandet inleddes med att rekrytera tio potentiella intervjupersoner via Stockholms stads webbplats som listar grundskolor. Den första kontakten skedde via epost där ett informationsbrev (se bilaga 1) och förfrågan om deltagande i undersökningen skickades ut. I det första utskickat svarade en skolkurator att hen var intresserad av att delta i studien. Rekryteringen gick långsamt och en farhåga var att för få skolkuratorer skulle vara intresserade av att delta i studien då de eventuellt saknar kunskap eller erfarenhet kring området. Jag valde därmed att kontakta nästan alla högstadieskolor inom Stockholms län; totalt kontaktades 209 grundskolor. Ytterligare fem skolkuratorer svarade att de var intresserade av att delta i studien. Följaktligen försökte jag hitta andra sätt att öka antalet informanter då min ambition var att utföra tio intervjuer. Jag vände mig till den sociala nätverkstjänsten Facebook för att hitta potentiella intervjupersoner genom att publicera ett inlägg i en sluten socionomgrupp där jag informerade om min studie och efterlyste informanter, dock utan resultat. Vid det här skedet var mina tidigare inbokade intervjuer igång. Jag kom senare i kontakt med en till skolkurator via ett snöbollsurval, en urvalsprocess där forskaren får genom personer i urvalet kontakt med ytterligare potentiella informanter (Marshall & Rossman, 2016). En av personerna jag intervjuade är samordnare för skolkuratorer inom sin friskolekoncern. Informanten bistod med att skicka ut mitt informationsbrev till skolkuratorer inom Stockholms län, och därefter kontaktade en skolkurator mig via epost och ville ställa upp på en intervju. Efter att ha genomfört sju intervjuer stoppade jag mina idoga försök till att rekrytera fler informanter då tiden blev knapp inom ramen för examensarbetet.

2.5 Intervjuformer och genomförande av datainsamling

Det empiriska materialet har samlats in med kvalitativa semistrukturerade intervjuer.

Semistrukturerade intervjuer kännetecknas av att forskaren har ett antal övergripande teman kring det berörda området som ska behandlas. I intervjuer med semistrukturerad karaktär får undersökningsspersonerna ett stort utrymme att formulera svar. Intervjufrågorna behöver nödvändigtvis inte ställas i ordning och forskaren har flexibiliteten att även ställa uppföljningsfrågor (Patel & Davidson, 2011). Bryman (2011) framhåller att intervjuprocessen bör vara flexibel genom att låta tyngdpunkten ligga på hur respondenternas tolkar och uppfattar frågorna. Vidare är det viktigt att forskaren är flexibel om oväntade händelser förekommer, till exempel om informanten inte samtycker till att samtalet spelas in (a.a.).

Inför intervjuerna konstruerades en intervjuguide innehållandes fem teman över det aktuella området med hänseende till studiens forskningsfråga (se bilaga 3). Temaområdena var följande: 1) *Fenomenet virtuella sexuella övergrepp*, 2) *Skolan*, 3) *Det förebyggande arbetet*, 4) *Bemötande och insatser* och 5) *Samverkan*. Innan intervjuguiden utformas är det viktigt att forskaren är inläst på ämnesområdet och har formulerat ett tydligt syfte. Efter ett par intervjuer kan forskaren, om behovet finns, se över sin intervjuguide för korrigering. Trost (2010) menar att hela intervjuerien är en process och att forskaren kan behöva revidera intervjuguiden efter att ha tillämpat den i praktiken för att åtgärda eventuella brister. Studiens intervjuguide har under datainsamlingen reviderats totalt fyra gånger. Framst har jag adderat nya frågor i de olika temana.

Samtliga intervjuer ägde rum på informanternas respektive arbetsplats utifrån deras önskemål. Intervjuerna pågick mellan vecka 14 och 15 och varade i alltifrån 25 minuter till 73 minuter; genomsnittstiden var 51 minuter. Trots att jag berörde samtliga teman under intervjuerna blev det stora variationer kring intervjutiden. Detta var främst beroende av hur mycket skolkuratorerna ville dela med sig (en implikation jag återkommer till i avsnitt 2.9 *Metodologiska kritiska reflektioner*). Alla intervjuer spelades in med hjälp av min mobiltelefon. En intervju är dock inte komplett inspelad; vid ett intervjutillfälle stängdes min mobil plötsligt av efter cirka 30 minuter vilket resulterade i att inspelningen försvann. Jag startade därefter om inspelningen och fortsatte intervjun. Efter intervjun antecknade jag det jag kom ihåg av samtalet som hade skett innan den första inspelningen avbröts. Anteckningarna var dock bristfälliga i och med att jag hade förlitat mig på att samtalet skulle dokumenteras via inspelning och således inte granneligen memorerat vad som sades.

Intervjuerna inleddes med att kort presentera studiens syfte och motivering till val av forskningsfråga. Under intervjuerna utgick jag från min intervjuguide men jag ställde även följdfrågor. Nästintill alla intervjuer genomfördes tätt inpå varandra, ibland två under samma dag, då sex av sju informanter önskades intervjuas under påsklovsveckan. Följden blev att jag inte hade mycket tid att reflektera över det som hade sagts under intervjun förrän det var dags för nästa intervju. Hade jag istället hållit mig till max en intervju per dag med några dagars mellanrum hade det gett mig större möjlighet till att reflektera kring samtalen för att därmed eventuellt omarbete intervjuguiden.

2.6 Genomförande av tolkning och analys

Transkriberingen av intervjuerna skedde i nära anslutning till intervjuerna. Intervjuerna har skrivits ut ordagrant med undantag av pauser, betoningar, hummanden och uttryck som skratt och suckar då intentionen har varit att få en begriplig och läsbar redogörelse av materialet. Informanternas namn fingerades under transkriberingsprocessen. Efter transkriberingen påbörjades kodningsarbetet. Kodning är en vanlig form av databearbetning som används för att kategorisera det empiriska materialet (Kvale & Brinkmann, 2014). Intervjuutskriften kodades i två omgångar och har genomförts manuellt via ordbehandlingsprogrammet Word. I det första skedet kodade jag materialet efter intervjuguidens frågeområden, vilket är ett vanligt förfarande (Bui, 2014; Jönson, 2010). Det väsentliga av informanternas svar listades i en matris som hjälpte mig att få en överblick över den insamlade empirin. Efter att ha identifierat möjliga teman och nyckelord kodade jag materialet manuellt ytterligare en gång, denna gång med tematisk kodning (Bryman, 2011). Jag återvände till ursprungsmaterialet och markerade varje paragraf med nyckelord i marginalen som motsvarade innehållet. Med hjälp av nyckelorden utformades tänkbara teman i ett nytt dokument där utklippta textstycken fördelades under varje huvudtema (jfr. Jönson, 2010). Därefter kodades citaten under respektive tema ytterligare en gång in i subteman. En kritik som har lyfts mot tematisk kodning är dess dekontextualisering, det vill säga att det finns risk att den sociala situationen går förlorad när citat plockas ut (Bryman, 2011). För att motverka detta i största möjliga mån valde jag att koda materialet i två omgångar samt kontinuerligt återgå till de ursprungliga intervjuutskriften för att säkerställa att utvalda teman representerar informanternas utsagor. Följaktligen mynnade kodningen ut i fyra huvudteman, 1) *Skolkuratorers kunskap och erfarenheter*, 2) *Det preventiva arbetet*, 3) *Arbetsätt och insatser* samt 4) *Samverkan med föräldrar*, varav två av dessa huvudteman har fyra subteman. Samtliga teman rubricerades med utgångspunkt i kodernas beskaffenheter.

Med avsikten att presentera en empirinära beskrivning inrymmer resultatredovisningen informanternas svar i form av citat. De utvalda citaten har omarbetats något för att underlätta läsningen och information som kan röja informanternas identitet har förvanskats eller utelämnats. Det har till exempel varit namn på närliggande specifika institutioner eller platser. Vid redovisning av empirin har jag till viss del valt att kvantifiera² skolutsagornas utsagor för att återge vad enskilda informanter uttryckt med syftet att beskriva dimensioner.

Utefter det som var utmärkande i resultatet ledde analysarbetet fram till följande tre teman: 1) *Att förebygga*, 2) *Att upptäcka* och 3) *Att intervensera*. För att förstå mitt resultat har jag tagit hjälp av dels den teoretiska referensramen om *yrkeskompetens* som rör begreppen *handlingskompetens* och *relationskompetens*, dels den tidigare forskningen som presenteras i kapitel 3. *Orientering av kunskapsläget*.

² Exempelvis skriver jag: *två* informanter berättar att de har haft temadagar [...].

2.7 Forskningsetiska överväganden

Studien har utgått från lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor och Vetenskapsrådets (2017) rapport om god forskningssed. Lag (2003:460) om etikprövning syftar till att skydda den enskilda människan och värna om respekten för människovärdet i forskning som genomförs i Sverige. Högskoleutbildning på grund- eller avancerad nivå är undantagna etikprövningen men grundprinciperna ska likväl följas. Vetenskapsrådet (2017) har aktualiserat riktninglinjer som tar avstamp från lagstiftningen vars ändamål är att informera om etiska ställningstaganden. De forskningsetiska principerna har kontinuerligt beaktats före, under och efter studiens genomförande för att säkerställa ett korrekt etiskt förfarande.

Enligt 16§ i etikprövningslagen (SFS 2003:460) är forskaren skyldig att *informera* forskningspersonen om forskningsstudiens syfte. Vid urvalsförfarandet skickades ett informationsbrev (se bilaga 1) ut som informerade om studiens syfte, tillvägagångssätt, hantering av källmaterial, att informantens medverkan är frivillig och kan avbrytas när som helst samt att studien kommer att publiceras. Denna information gicks igenom innan varje intervju och informanten fick tillfälle att få frågor om studien besvarade. För att forskning ska kunna utföras krävs det att *samtycke* inhämtas från forskningspersonen. Ett samtycke är frivilligt, kan återtas med omedelbar verkan och gäller bara om forskningspersonen har fått tillgång till information om forskningen innan genomförandet. Vidare ska samtycket dokumenteras (SFS 2003:460, 17§). En samtyckesblankett (se bilaga 2) delades ut vid intervjutillfället för att erhålla ett skriftligt samtycke innan intervjun påbörjas. Samtliga informanter undertecknade respektive bilaga.

Efter intervjugenomförandet är det viktigt att uppgifter som har inhämtats inte sprids vidare. *Konfidentialitet* har här bevakats genom att materialet bevaras säkert och att inga obehöriga får tillgång till informanternas uppgifter (Vetenskapsrådet, 2017). Ambitionen har varit att i största möjliga mån anonymisera informanterna. Vid presentation av resultatet har informanterna *avidentifierats* för att undanröja kopplingen mellan en enskild individ och en viss uppgift (Vetenskapsrådet, 2017). Namn, stad och skola har fingerats eller eliminerats och informanterna har avkänats. Genomförandet av intervjuerna har ägt rum på informanternas respektive arbetsplats. Vidare har intervjuerna spelats in med mobiltelefon för att direkt efter överföras till en separat mapp på min dator som endast jag har haft tillgång till. Den insamlade empirin har endast använts för studiens syfte. Allt källmaterial har förvarats i den enskilda mappen och efter att studien har examinerats kommer ljudfiler, intervjuutskriften och mejlkonversationer med informanter att förstöras.

Då studien ämnar undersöka skolkuratorers erfarenheter av ungas utsatthet på nätet finns det eventuellt en risk att det genereras svar som kan kopplas till enskilda individer. Om en informant har röjt en elevs identitet eller känsliga uppgifter har jag tagit ställning genom att utelämna personliga detaljer och förvanska beskrivningar som kan röja identiteter. Jag har tagit hänsyn till *individskyddskravet* som går ut på att information som kan utgöra skada eller kränkning ska avstås (Vetenskapsrådet, 2017). Internetrelaterade övergrepp mot barn är känsligt och många gånger förenat

med en stor skam. Till följd av frågans känsliga art har jag varit aktsam med att ställa alltför ingående frågor kring enskilda fall.

Trots ämnets känsliga karaktär menar jag att det är av stor vikt att undersöka området då det finns ett intresse och behov av ytterligare forskning och annan dokumenterad kunskap. Studiens ändamål är att bidra till ett resultat som eventuellt kan ha nytta för yrkesverksamma som arbetar med unga.

2.8 Studiens tillförlitlighet

För att mäta forskningsstudiers kvalitet används kriterierna validitet och reliabilitet. Inom kvalitativ forskning har forskare återkommande diskuterat dess tillämplighet för kvalitativa metoder då begreppen var initialt framtagna för studier med kvantitativ ansats (Bryman, 2011; Patel & Davidson, 2011). Begreppens innebörd har sedermera omtolkats för att lämpa sig för kvalitativa metoder (se LeCompte & Goetz, 1982; Kvale & Brinkmann, 2014).

En intern kvalitativ validitet syftar till att det finns en tydlig samklang mellan empiri och de teoretiska idéerna som genereras (Lecompte & Goetz, 1982). För att stärka studiens interna validitet har val av forskningsmetod skett med hänsyn till studiens syfte och de teoretiska utgångspunkterna har alstrats utifrån empirin. Vad gäller den externa kvalitativa validiteten handlar det om huruvida resultaten från en studie kan generaliseras utöver undersökningssammanhanget till andra kontexter (a.a). Tre av studiens informanter berättade att de är två anställda skolkuratorer på deras arbetsplats. Hade jag intervjuat deras kollegor hade det möjligtvis kunnat producerats snarlika svar vid frågor som rör till exempel samverkan och preventivt arbete. Huruvida studien kan externt generaliseras utanför de studerade verksamheterna ter sig vara föga troligt då resultatet baseras på sju informanters subjektiva uttalanden. Det framgick under intervjuerna att kunskapen kring fenomenet varierade mellan informanterna. De som ställde upp på intervju kan ha varit de som är intresserade av ämnet, har erfarenheter av fenomenet eller anser att det är ett viktigt ämne. Urvalet bedöms således inte vara representativt för yrkeskategorin skolkuratorer. Flera kvalitativa forskare menar att sociala fenomen är bundna till en specifik tid, plats och omständighet och kan följaktligen inte generaliseras (May, 2002).

Intern kvalitativ reliabilitet syftar till när två eller fler forskare genomför en studie och är överens om kodningsschema och tolkningar där de skulle beskriva de studerade fenomen på samma sätt (LeCompte & Goetz, 1982). Då föreliggande studie endast genomförts av mig blir det svårt att uppfylla den interna reliabiliteten enligt LeComptes och Goetz definition. Angående den externa kvalitativa reliabiliteten handlar det om en studie kan replikeras (a.a.). Som tidigare nämnts i avsnitt 2.1 *Forskningsansats* har kvalitativ forskning kritiserats för dess oförmåga att upprepas. LeCompte och Goetz (1982) menar att unika faktorer i sociala situationer inte kan överföras till liknande sammanhang. Jag har i största möjliga mån strävat efter att vara transparent i min studie genom att redogöra för min förståelse samt beskriva forskningsprocessens samtliga moment utförligt. Intervjuerna var dock inte identiska; värt att notera är att den semistrukturerade metoden främjar samtalsrelaterade följdfrågor. Under intervjuerna har jag ställt följdfrågor som har varierat beroende

av informanternas svar. Mot bakgrund av detta kan den externa reliabiliteten inte ses som fullgod.

2.9 Metodologiska kritiska reflektioner

Under studiens gång har val av metod medfört ett antal implikationer. Efter att ha transkriberat intervjuerna identifierade jag ett flertal intressanta resonemang som hade kunnat utvecklas vidare om jag hade ställt fler följdfrågor. Jag upptäckte även att jag emellanåt hade ställt ledande frågor vilket kan ha styrt informanternas svar. Troligtvis hade tio intervjuer, vilket var ambitionen, kunnat producera ett rikare material.

Under intervjuerna beskrev ett flertal informanter återkommande andra professioners arbetssituation och uppgifter. En möjlig förklaring till detta kan vara att jag vid många frågor använde pronomen ”ni” istället för ”du”. Exempelvis frågade jag ”hur arbetar *ni* med att förebygga ungas utsatthet på nätet?”. Ordvalet öppnade upp för informanterna att resonera kring hur andra professionella på deras arbetsplats arbetar. Detta resulterade i att det genererades material som fokuserade på en annan yrkeskategori än vad som var ämnat. Å andra sidan nämnde flera skolkuratorer att de arbetar i team på sin arbetsplats där skolkuratativa arbetsuppgifter fördelas mellan ett flertal professioner, till exempel skolkuratorer, socialpedagoger och skolsköterskor.

Vad gäller val av metod hade en observationsmetod inte varit lämplig för ändamålet då arbetet jag ämnat undersöka bara aktualiseras emellanåt, främst vid aktuella tillfällen. Hade jag istället valt en kvantitativ metod, exempelvis enkäter, hade en fördel varit möjligheten att tillämpa total anonymitet för informanterna. Vid ett intervjutillfälle sa en informant uttryckligen att hen inte ville dela med sig av sina erfarenheter med hänsyn till sin sekretess. Intervjuernas längd varierade dels på grund av att inte alla skolkuratorer ville dela med sig av sina erfarenheter och dels beroende på hur utförligt de svarade (några hade mer erfarenheter än andra av att möta elever som blivit utsatta internetrelaterade övergrepp). Detta kan således ha påverkat utfallet. Med en kvantitativ metod hade jag å ena sidan sannolikt fått fler svar och ett större antal informanter som i sin tur skulle kunnat generalisera resultatet till en större population; å andra sidan är styrkan med just kvalitativa intervjuer att den ger möjlighet till en induktiv ansats och kan fånga in intervjupersoners tankar och åsikter. Intentionen med denna studie har inte varit att generalisera utan snarare utforskande belysa somliga skolkuratorers erfarenheter och arbetssätt. Följaktligen anser jag att semistrukturerade intervjuer har lämpat sig bäst till min forskningsfråga, som således har styrt metodvalet. Studien har en upptäckande ansats just för att jag inte visste vilken kunskap som fanns där ute och ville således utforska ett nytt forskningsfält. I och med att det saknas forskning kring skolkuratorers roll i relation till sexuella övergrepp på nätet får denna studie ett explorativt värde.

3. Orientering av kunskapsläget

Det finns mycket forskning om sexuella övergrepp mot barn och unga. När det gäller virtuella sexuella övergrepp är det ett relativt nytt fenomen där forskningen är begränsad, nationellt såväl som internationellt. I det följande presenteras tidigare forskning som är av relevans för studiens forskningsfråga. Kapitlet syftar dels till att ge en bakgrund till ämnesområdet, dels en orientering av existerande nationell och internationell forskning. Kunskapsöversikten kommer att behandla fyra områden som är relaterade till fenomenet sexuella övergrepp på nätet. Genomgången består av tidigare forskning men inkluderar även rapporter och facklitteratur.

3.1 Fenomenet virtuella sexuella övergrepp

Enligt Statens medieråd (2017) använder de flesta barn från nio års ålder sociala medier³ där Snapchat och Instagram utgör de mest populära medieapplikationerna. Sexuella aktiviteter på internet kan å ena sidan resultera i positiva erfarenheter för unga, å andra sidan leda till riskabla beteenden som eventuellt kan utmyнна i sexuella övergrepp (Jonsson, Bladh, Priebe, & Svedin, 2015). Det finns tillsynes ingen strikt enhetlig definition på vad sexuella övergrepp på nätet är. Forskning visar att det har de senaste åren etablerats flera nya termer som relaterar till sexuella övergrepp på/via nätet. Enligt en fördjupningsrapport som tagits fram av Barnafriad och Allmänna barnhus (Jonsson & Svedin, 2017) är sexuella övergrepp på nätet ”att tvinga barn att skicka eller lägga ut explicita bilder av sig själva; att förövaren skickar avklädda bilder av sig själv till barnet, att få barnet att delta i sexuella aktiviteter via webbkamera eller smartphone eller att ha sexuella konversationer i textform via nätet” (s. 32).

Ett dominerande fenomen är virtuell våldtäkt och definieras som sexuella övergrepp som sker på distans där förövaren får någon under tvång att begå sexuella handlingar på sig själv framför en dators eller mobiltelefons videokamera (IT-ord, u.å.). Begreppet syftar på sexuella övergrepp som sker på nätet men menar inte att övergreppen är fiktiva; snarare rör det sig om övergrepp som är lika verkliga om de sker på distans eller i samma rum. Döring (2009) påvisar att det finns en föreställning om att orsaksresonemangen bakom nätövergrepp skulle vara voluntaristiska. Här leder mediala diskurser till att konstruera offret som ansvarig för den virtuella våldtäkten; när allt kommer omkring hävdas det att offrets deltagande i digitala rum är frivilligt då hen kan när som helst logga ut (a.a.)

Komplexiteten i dessa fenomen är att de innefattar sexuellt övergreppsmaterial. Just dokumentation bestående av videoinspelning och fotografering påverkar den psykiska hälsan negativt i högre utsträckning jämfört med icke dokumenterade sexuella övergrepp. Forskare menar att sexuella övergreppsmaterial är ett permanent övergrepp då vetskapen om att övergreppen har dokumenterats och cirkuleras på internet kan leda till att övergreppen fortsätter psykiskt (Martin, 2014; Jonsson & Svedin, 2017; Muir, 2005; Leonard, 2010). Dessa övergrepp är även förenade med hot och tvång. Utsatta pressas via nätet till att begå sexuella övergrepp på sig själva och kontrolleras med hot om att

³ Bland unga 9–12 år använder 58% sociala medier, 13–16 år 92% och 17–18 år 97%.

bilder och filmer kommer att spridas (se Döring, 2009; Wolak, Finkelhor, Walsh, & Treitman, 2018). Utsatta som är medvetna om att dokumenterat material har spridits mår sämre än de som inte har fått fotografier eller filmer spridda (Jonsson & Svedin, 2017). Leonard (2010) belyser att det är svårare att stödja utsatta vars övergrepp blivit dokumenterat då deras erfarenhet inte är i ett förflutet utan snarare en fortsatt känsla av att bli utsatt för övergrepp dagligen. Vidare betonar Leonard att dokumenterat material är en aspekt som bör tas i beaktning i bedömning och behandling av professionella (a.a.). Trots att det inte förekommer någon fysisk kroppskontakt mellan förövare och offer så är utförandet av handlingen ändå traumatisk. Sexuella övergrepp som sker online är lika allvarliga som övergrepp som äger rum offline (Döring, 2009; Jonsson & Svedin, 2017; Nyman, 2006).

Sexuella övergrepp på internet kan relateras till flera andra företeelser. *Dickpics*, det vill säga bilder på könsorgan, syftar vanligtvis på oönskade bilder som skickas av heterosexuella män till kvinnor via digital teknik och är ett snabbt ökande förfarande (Waling & Pym, 2017). *Sextortion* definieras som hot och utpressning på nätet där information, bilder eller videos av sexuell karaktär används för att framtvunga ytterligare bildmaterial, sexuella handlingar eller pengar (Wolak, et al., 2018).

Nätgrooming är när vuxna på söker sig till barn på internet för sexuella ändamål (Jonsson & Svedin, 2017). Det finns flera invändningar mot att det används olika begrepp som rör nätrelaterade övergrepp av sexuell karaktär. Åsa Landberg från Stiftelsen Allmänna Barnhus menar att begreppen överlappar samt kan i vissa fall vara förminsande och göra att övergreppen uppfattas som mindre allvarliga än vad de är (UR samtiden, 2018, februari). Vidare kan det vara svårt att mäta ett fenomen som inte samlas under en enhetlig term.

Enligt Brottsförebyggande rådet (2018) anmäldes cirka 27 000 sexualbrott år 2017, av vilka 7370 var våldtäkter. Det framgår dock inte hur stor andel av anmälningarna som var nätövergrepp då det inte förs statistisk med internet som en specifik typ av brottsplats⁴. När det kommer till den här typen av gärningar bör det framhållas att det föreligger ett mörkertal då inte alla dessa brott polisanmäls eller kommer till kännedom (Schillaci; 2015; Justitiedepartementet, 2007). Den faktiska omfattningen av sexuella övergrepp som sker på internet är således okänt (Justitiedepartementet, 2007). Avseende det juridiska ramverket är en svårighet att lagarna kring dessa brott skiljer sig åt mellan olika länder. Detta skapar implikationer vid utredningsarbetet när den som har begått brotten och den som blivit utsatt befinner sig i olika länder (Eidensten, 2018). Eidensten framhåller att våra nuvarande lagar inte har stiftats med tekniken i åtanke. Det finns följaktligen ett behov av nya lagar för att stärka det straffrättsliga skyddet (a.a.).

⁴ Gällande typ av brottsplats för sexualbrott är kategoriseringen allmän plats, arbete/skola, bostad eller annan plats (Söderström, Ahlin, Westerberg & Irlander Strid, 2018). Vårt att framhålla är att det skulle finnas svårigheter med att inkludera internet som en typ av brottsplats i statistiken. Ibland har brotten enbart skett på internet, men det kan även ha skett utanför internet och dokumenterats eller skett både på *och* utanför nätet. Vad som är internetkontakt eller inte kan således många gånger vara svårt att fastställa (UR samtiden, 2018, februari).

Det bör understrykas att de allra flesta barn och unga som befinner sig på nätet inte blir utsatta för nätövergrepp (Jonsson et al., 2015; Livingstone & Smith 2014). Forskningsläget kring sexuella övergrepp på nätet är påfallande begränsat (Jonsson & Svedin, 2017; Brottsförebyggande rådet, 2007). Jonsson och Svedin menar att en förklaring till detta är att fenomenet förekommer i en mindre utsträckning och att det således blir svårt att granska utsattheten hos en liten population.

3.2 Utsagans aktörer

3.2.1 Offer

I tidigare forskning, nationell såväl som internationell, råder konsensus om att en övervägande majoritet av unga som blir utsatta för sexuella övergrepp på nätet är flickor (Wurtele & Kenny, 2016; Jonsson & Svedin, 2017; Jonsson et al., 2015; Brottsförebyggande rådet, 2007; Henry & Powell, 2016; Wolak, Finkelhor & Mitchell, 2004). Enligt en nationell enkätstudie från 2015 uppvisar unga som har anmält sexuella förfaranden på nätet en hög grad av psykisk ohälsa, sämre självkänsla och tidigare erfarenheter av svåra händelser (Jonsson et al., 2015). De uppvisar även en mycket högre grad av våldsutsatthet för diverse former av våld och har tidigare blivit utsatta för övergrepp. Det är en grupp unga som är riskbenägna och har ett stort behov att bli sedda. Som en konsekvens av detta finns det en ökad risk att de tar sexuella risker på bland annat nätet. De har vanligen blivit utsatta för mobbning av jämnåriga samt har en sämre relation till sina föräldrar (Jonsson & Svedin, 2017; Jonsson et al., 2015). Jonsson, Warfvinge och Banck (2009) fann att åtskilliga barn som blivit utsatta för sexuella övergrepp på nätet hade svårigheter med kontakten till jämnåriga eller saknade vänner helt. Ungar som blivit utsatta för sexuella övergrepp på nätet manifesterar även posttraumatiska symptom. Känslor som skam, skuld, svek och rädsla är möjliga förklaringar till varför de utsatta mår psykiskt dåligt (Jonsson & Svedin, 2017; Jonsson et al., 2015). Livingstone och Smith (2014) konstaterar att barn som redan är sårbara offline besitter en mycket större risk att även vara sårbara på nätet.

Både nationella och internationella studier visar att det är få barn som söker stöd eller anmäler nätövergrepp (Brottsförebyggande rådet, 2007; Wurtele & Kenny, 2016). Det är sällan unga berättar för sina föräldrar att de har mottagit oönskade sexuella kontaktförsök på nätet. Däremot berättar de i större utsträckning om övergreppen för sina vänner (Svedin, Priebe, Wadsby, Jonsson, Fredlund, 2015; Wurtele & Kenny, 2016). Anledningen till att unga som blivit utsatta sällan generellt berättar för personer i sin närhet beror på skam samt rädsla över att bli skuldbelagda (Wurtele & Kenny, 2016; Wolak et al., 2018).

3.2.2 Förövare

Existerande forskning pekar på att en klar majoritet av de som kontakter barn på internet för sexuella ändamål är vuxna män (Brottsförebyggande rådet, 2007; Wolak et al., 2004). Brottsförebyggande rådet nämner att även unga jämnåriga gör det. Enligt en amerikansk kvantitativ studie som undersökt ungas erfarenheter av sextortion visar resultatet att 90 procent av förövarna var pojkar eller män (Wolak et al., 2018). De som utsätter barn för internetrelaterade övergrepp kan vara personer som känner barnen

sedan tidigare, har haft internetkontakt under en längre tid eller är någon de har aldrig tidigare träffat (Jonsson & Svedin, 2017). I tidigare forskning beskrivs dessa gärningar som könade, det vill säga att det är män som begår dessa övergrepp och att det är flickor och kvinnor som blir utsatta (Brottsförebyggande rådet, 2007; Henry & Powell, 2016; Döring, 2009; Harrison, 2006). Henry och Powell menar att oavsett förövarens könsidentitet så härrör dessa övergrepp från patriarkala strukturer då sexuellt våld reproduceras på den virtuella arenan. Värt att uppmärksamma är att det finns tillsynes inga studier som har närmare studerat den grupp människor som begår dessa övergrepp.

3.3 Professionella som möter barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet

Tidigare forskning konstaterar att det råder bristande kunskap kring sexuella övergrepp på nätet hos yrkesverksamma som möter barn och unga (Jonsson & Svedin, 2017; Jonsson et al, 2009; Martin, 2014). Då nästan alla barn och unga har tillgång till digital teknik är det tillsynes omöjligt att förhindra deras utsatthet på nätet. Nyman (2006) argumenterar för att våld mot barn och unga på den virtuella arenan förutspås öka globalt. Det är således avgörande att professionella som i sitt arbete möter unga besitter förståelse för övergreppens allvar samt är beredda att möta och stödja utsatta (Jonsson, et al., 2015; Jonsson, et al. 2009; Martin, 2014).

Sexuella övergreppsbilder på barn är en företeelse som har skapat utmaningar för socialarbetare (Martin, 2014; Martin, 2016; Harrison, 2006). Martin (2014; 2016) har kvalitativt undersökt i Kanada vilken förståelse socialarbetare som arbetar med barn och unga utsatta för sexuella övergrepp har av fenomenet. Det framkom att socialarbetarna inte visste vad de skulle söka efter i sina arbetsmetoder eller vilka frågor de skulle ställa rörande den nätrelaterade aspekten av övergreppen (a.a.). Vidare uttryckte intervjupersonerna att maktlösheten över att inte kunna stödja utsatta barn till att hantera att övergreppsbilderna cirkulerar på nätet gör att de undviker att fråga eller undersöka problemet. De professionella menar att det är oetiskt att ta upp problemet när de varken kan eller vet hur de ska hjälpa klienterna att hantera problematiken (Martin, 2016). I jämförelse med andra barnskyddsproblem betraktas inte alltid övergreppsbilder på barn som ett allvarligt problem (Harrison, 2006).

Jonsson, Warfvinge och Banck (2009) har i en nationell rapport kvalitativt undersökt professionellas erfarenheter av att möta barn som blivit utsatta för nätrelaterade övergrepp. De professionella som har intervjuats arbetar på barn- och ungdomspsykiatriska kliniker eller som handläggare på socialtjänst. Det framkom att flera av behandlarna upplevde svårigheter med att stödja barn som blivit utsatta för nätrelaterade övergrepp. Några kände sig inte bekväma med att ställa frågor och var osäkra på hur de skulle hantera en situation där ett barn berättade om det de har erfarit. Behandlarna uttryckte även svårigheter med att stödja barn som var risktagande både på internet och utanför. Majoriteten av informanterna upplevde att de saknar tillräckligt med kunskap om sexuella övergrepp såväl som informationsteknik (a.a.)

De utsatta barnens hälsotillstånd uppges vara kritiskt och kräver i och med det att rättsväsendet, skola samt hälso- och sjukvård kan möta den målgruppen. Ärendena måste få ökad prioritet hos både

polis, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri, varav sistnämnda ska även erbjuda bra stöd och behandling (Jonsson & Svedin, 2017). Vad gäller polisens arbete kring dokumentation av sexuella övergrepp mot barn och unga är deras roll att identifiera gärningsmannen och den utsatta som figurerar i materialet. Vid identifiering initieras en förundersökning (Polisen, 2018).

3.4 Insatser

Som svar på digitaliseringens risker har det utformats förebyggande insatser såsom webfilter, pedagogiska hemsidor och utbildningsmaterial om ungas internetanvändning (Wurtele & Kenny, 2016; Brottsförebyggande rådet, 2007). Livingstone och Smith (2014) berör kritiken som har lyfts mot utvecklingen av preventiva strategier för online risker. Mot bakgrund av att det är ett mindre antal unga som blir utsatta sexuella risker på nätet menar vissa att kan det vara problematiskt att det har utformats preventiva insatser som ska förebygga skador genom att förhindra exponering av till exempel pornografi och sexting (textmeddelanden med sexuellt innehåll som skickas via digital teknik) (a.a.). Eidensten (2018) menar att förbud som syftar till att unga inte ska besöka somliga webbsidor eller använda specifika mobilapplikationer är ingen lösning på lång sikt. Sannolikt kommer förbudet bara att leda till att unga undviker att berätta för vuxna när de väl stöter på problem via internet i rädsla för att få repressalier (a.a.). Andra argumenterar för att barn inte vet vilka långsiktiga konsekvenser dessa exponeringar har och att det finns belägg för att sexuell exponering på internet kan leda till verklighetsfrämmande sexuella attityder (Livingstone & Smith, 2014) och sexistiska föreställningar (Flood, 2009).

Att tidigt öka kunskapen om sexuella övergrepp hos barn är en viktig preventiv åtgärd pekar flera studier på (Jonsson & Svedin, 2017; Brottsförebyggande rådet, 2007; Wurtele & Kenny, 2016). En utmärkande insats är utbildning och information till barn och unga, föräldrar och professionella. Exempelvis har utbildningsmaterial tagits fram av olika aktörer som bland annat berör de risker som finns på internet (Brottsförebyggande rådet, 2007). Forskare argumenterar för att förebyggande informationsinsatser bör inkludera frågor och budskap som rör sexualitet, nätetik, sexualbrott på nätet och destruktiva könsnormer, såsom maskulinitetsnormer. Dessa kan användas för att markera att skulden för nätövergrepp ska ligga på förövaren och inte den som blir utsatt (Wolak et al., 2018; Henry & Powell, 2016). Jonsson och Svedin (2017) lyfter upp skolan som en central arena där de väcker förslag om en reformerad sexualundervisning där det förs samtal om relationer, ömsesidigt sex, rättigheter och vad en ska göra om en blir utsatt för övergrepp av sexuell karaktär. I Jonsson, Warfvinge och Bancks (2009) rapport berättar gymnasieelever att de överhuvudtaget inte har fått någon information rörande digital teknik i skolan. De berättar även att de kan ”mer om datorer än lärarna på skolan och att det därför skulle vara konstigt att ha undervisning om IT med dem” (Jonsson et al., s. 20, 2009). Å andra sidan pekar ett flertal internationella studier på att utbildningsprogram riktat till gymnasieelever om risker på nätet har haft en positiv inverkan på unga (se Wolak et al., 2018).

Vidare lyfts föräldraskap i den virtuella arenan upp som en viktig faktor (Jonsson & Svedin, 2017; Mishna, Cook, Saini, Wu & MacFadden, 2011). I Jonsson, Warfvinge och Bancks (2009) rapport framgår det att föräldrar har bristande engagemang i ungas användande av digital teknik. Brist på stöd och ansvar från föräldrar korrelerar med en ökad sårbarhet för sexuella risker på nätet (Livingstone & Smith, 2014). Forskare menar att föräldrar måste få ökad förståelse och kunskap om digital teknik samt utbildas i vilka potentiella risker som finns på internet. Vidare bör de tillgodoses med strategier för hur de kan samtala med sina barn om internetanvändning och förmedla information om säker navigering på nätet (Mishna et al., 2011; Wurtele & Kenny, 2016).

När det gäller behandlande åtgärder uppmärksammar Jonsson och Svedin (2017) att det finns ett stort behov av stöd och behandlande insatser, dels till utsatta i syfte att kunna bearbeta det som har hänt och dels till förövare för att minska risken att de utsätter andra personer för övergrepp.

3.5 Sammanfattning av kunskapsläget

Studierna som granskades i detta kapitel visar att digitaliseringen har kommit med en rad olika nätrelaterade fenomen. Konsekvenserna av sexuella övergrepp på nätet är lika allvarliga som övergrepp som sker offline. Utsatta har tidigare erfarenheter av svåra händelser och flickor är kraftigt överrepresenterade inom den grupp som blivit utsatta för nätövergrepp. Vidare består insatser främst av preventivt arbete i form av information, utbildning och tekniska ingripanden såsom webbfilter. Det finns ett stort behov av att öka kunskapen om digital teknik och internetrelaterade fenomen hos barn, unga, föräldrar och professionella. Ett framträdande tema är professionellas utmaningar och svårigheter med att nå ut samt stödja barn och unga som blivit utsatta på nätet. Av granskade studier tycks det utföras behandlande insatser i en terapeutisk kontext, dock framkommer det inte vilka behandlingsformer det rör sig om.

Då sexuella övergrepp på nätet inrymmer en rad olika företeelser kan dess relation till internet variera. Jag har initialt haft Jonsson och Svedins (2017) citerade definition för sexuella övergrepp som utgångspunkt men under datainsamlingen visade det sig att det som strikt inte räknas som nätövergrepp, exempelvis dickpics och nätgrooming, räknade nästintill samtliga skolkuratorer in som sexuella övergrepp på nätet. Fenomenet får därmed en vidare innebörd och kan ses som en tillfällig abstraktion. Det finns skäl till att poängtera att berörda studier har undersökt olika åldersgrupper, företeelser och yrkeskategorier i såväl svenska som internationella kontexter från olika decennier med skilda juridiska ramverk. Det blir således svårt att generalisera befintlig forskning trots att fenomenet sexuella övergrepp på nätet är universellt. Då existerande forskning är tillsynes limiterad ämnar föreliggande studie generera ny kunskap om fenomenets relation till yrkeskategorin skolkuratorer. I befintlig forskning lyfts skolväsendet upp som en viktig arena för att förebygga nätövergrepp men det saknas studier som har undersökt skolsocialt arbete i relation till nätrelaterade övergrepp. I ljuset av detta syftar denna studie till att öka kunskapen om fenomenets relation till en yrkeskategori inom skolsocialt arbete.

4. Teoretisk referensram

Föreliggande kapitel ämnar redogöra för studiens teoretiska referensram. Det empiriska materialet utgörs främst av skolkuratorernas beskrivningar av sin kompetens och erfarenheterna kring fenomenet sexuella övergrepp på internet där deras kunskaper och relationsförmåga ter sig vara utmärkande. Mot bakgrund av detta finner jag det lämpligt att beröra aspekter av yrkeskompetensen med ambitionen att generera en djupare förståelse för skolkuratorernas arbete. Givet studiens syfte, som har till avsikt att undersöka hur skolkuratorer arbetar med elever som riskerar eller har blivit utsatta för nätövergrepp, avser begreppen handlings- och relationskompetens kasta ljus över informanternas yrkeskompetens i koppling till sexuella övergrepp på internet. Värt att notera är att den teoretiska referensramen *yrkeskompetens* inte är en etablerad teori utan består snarare av begrepp som rör sig mellan kommunikations- och relationsteori.

5.1 Yrkeskompetens

För att förstå och teoretisera skolkuratorernas arbete med unga i relation till fenomenet sexuella övergrepp på nätet har jag valt att utgå ifrån den teoretiska referensramen kring yrkeskompetens, specifikt handlingskompetens och relationskompetens. I arbetet med människor ställs det vissa krav på den som kommunicerar. Yrkeskompetens kan förstås som den professionellas ”förmåga att kunna förstå samt förhålla sig till de krav hen möter i professionella sammanhang” (Røkenes, s. 7, 2016). Denna förmåga kräver enligt Røkenes (2016) att yrkesutövaren besitter både handlingskompetens och relationskompetens.

5.1.1 Handlingskompetens

Handlingskompetens är ett viktigt begrepp i yrkeskompetensen och syftar på kunskaper och instrumentella färdigheter, till exempel arbetsmodeller och verktyg, som kan användas tillsammans eller för den enskilde (Røkenes, 2016; Jensen & Ulleberg, 2013). Røkenes menar att arbetet med människor ställer krav på professionella – i det här fallet skolkuratoren – att kunna både samverka och handla med den enskilde. Den professionella måste ta hänsyn och förhålla sig till den andre (a.a.). Att vara handlingskompetent innebär att kunna förvärva och tillämpa de resurserna som den professionelle har (Engdahl & Larsson, 2011). Engdahl och Larsson menar att ens är kunskaper väsentliga för att kunna genomföra handlingarna. Det handlar dels om att förstå det som ska göras och dels veta vad som är möjligt för den professionella att faktiskt göra. Det handlar även om att som professionell inneha förmågan att avgöra om en de facto är kompetent nog för att genomföra en viss handling och kunna identifiera hinder och möjligheter med att genomföra en handling samt avstå från att utföra en handling tills en har förvärvat de kunskaperna eller förmågan som fordras. Engdahl och Larsson framhåller att omgivningen har en indirekt påverkan på handlingskompetensen. I den professionellas omgivning kan det föreliggande element som antingen underlättar och möjliggör eller försvårar och begränsar ens handlingar. Sätillvida är handlingar dels beroende av den professionellas egna förmågor, kunskaper och resurser, och dels de möjligheter eller hinder som finns i omgivningen (a.a.).

5.1.2 Relationskompetens

Termen *relationskompetens* återfinns främst i Skandinavien inom pedagogisk forskning⁵ (se Linder, 2018; Juul & Jensen, 2009; Aspelin, 2015) men är centralt för alla yrkesutövare i människovårdande yrken (Killén, 2008). Røkenes (2016) beskriver relationskompetensen som färdigheten att kunna förstå och samverka på ett bra och funktionellt vis med människor den professionella möter i sitt arbete. Det är en central kompetens som professionella måste förhålla sig till i samtal som rör komplexa och känslotunga problem (Killén, 2008). Enligt Røkenes (2016) kommunicerar en relationskompetent yrkesutövare på ett meningsfullt sätt där brukarens behov i första hand tas i beaktning.

Relationskompetensen illustreras som en process där den professionella initialt ska etablera kontakt till brukaren och därmed upprätta en relation där brukaren respekteras och uppmärksammas (a.a.; Killén, 2008). Den professionella ska vara kapabel till att upprätthålla relationen genom att stanna kvar i den, för att därefter även kunna avsluta relationer på ett adekvat vis. För att det ska etableras ett givande samverkansrum mellan parterna bör yrkesutövaren bidra både till brukarens förståelse men även sträva efter att förstå den andre (Røkenes, 2016). Just förståelsen för brukaren är essentiellt där det handlar om att den professionella ska kunna leva sig in i den andres upplevelser (a.a.; Killén, 2008) och orsaken bakom deras handlingar (Røkenes, 2016). I praktiken sker det genom att den professionella fokuserar på att förstå vad den enskilde uttrycker för att i sin tur förmedla sin egen förståelse i dialog till den andre (a.a.). Den professionella bör inneha ett icke-dömande förhållningssätt där den lyssnar och bekräftar vad den andra säger (Thunberg, 2018). Självisikt, lyhördhet, empatisk förmåga, respekt och situationsförståelse är centrala förmågor i relationskompetensen som den professionella bör besitta (a.a.; Røkenes, 2016). Det är av yttersta vikt att den professionella bemöter den andre med ett öppet förhållningssätt utan att låta sina föreställningar eller attityder påverka bemötandet (Killén, 2008). Røkenes och Hanssen (2016) lyfter fram vikten av att den professionella i samtal är bekräftande och erkänner individens upplevelser för att främja trygghet. Om den professionella inte gör det finns det risk att det genererar skam- och skuldkänslor för den enskilde (a.a.).

Relationskompetensen rör sig inom fältet för relationsarbete där relationen mellan den professionella och brukaren är grundläggande. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar att alla människobehandlande organisationer använder relationer i sitt arbete. Ett relationsarbete som fungerar väl är en förutsättning för att nå lyckade utfall (Thunberg, 2018). Røkenes (2016) lyfter fram relationens betydelse i yrkesutövningen och poängterar att relationen mellan brukaren och den professionella är avgörande för förändring och för om brukaren känner förtroende för att öppna upp sig och berätta om sina känslor, tankar och vad den har erfarit. Att söka hjälp från den professionella styrs av i vilken grad brukaren upplever relationen som trygg och stödjande. Likväl kan en otrygg relation hämma brukaren till att söka hjälp. Hur den professionella bemöter den andre kan påverka den

⁵ I första hand är det studier kring lärarprofessionen och det pedagogiska arbetet i utbildningssammanhang där relationskompetensen berör samspelet mellan lärare/förskolelärare/pedagog och barn/unga.

andres förhållningssätt till sig negativt. Om den professionellas agerande resulterar i att relationen blir svagare kan samverkan mellan parterna hämmas (a.a.). Det kan exempelvis ske om den professionella har tagit egna initiativ utan att ha hört med den brukaren. Konsekvensen kan då bli att den andre undviker att söka stöd hos den professionella. Även rädsla för att bemötas med misstro och inte få stöd kan leda till att den enskilde inte söker sig till den professionella (Thunberg, 2018). Å andra sidan menar Røkenes (2016) att det kan vara negativt om den professionella inte tar upp svåra frågor till den andre när det har etablerats en trygg relation.

Det behov av stöd som är aktuellt för individen går inte alltid att avgöra vid första kontakten. För att en tillitsfull relation ska kunna utvecklas krävs det tid och tålamod (Thunberg, 2018; Mattila, 2015). Matilla framhåller att unga som befinner sig i en utsatt situation kan sakna tillit och förtroende för vuxna. Här behöver den professionella lägga ner både tid och kontinuitet samt vara tillgänglig för att kunna utveckla bärande relationer (a.a.; Collén, 2018). Det behovet som den enskilde har kan många gånger bara delas när relationen präglas av trygghet och tillit (Thunberg, 2018). Eide och Eide (2006) betonar vikten av att ställa frågor i en stödjande kommunikation. I situationer där tabubelagda ämnen såsom sexualitet och våld är närvarande är det viktigt att den professionella ställer frågor för att utforska individens erfarenheter och kunna erbjuda adekvat stöd. Eide och Eide menar att frågandet fyller en viktig funktion då det kan frambringa förutsättningar för vidare samtal och samarbete (a.a.).

Sammanfattningsvis kan relationskompetensen och handlingskompetensen sägas samspela med varandra för att tillsammans bilda yrkeskompetensen. Røkenes (2016) gör gällande att den professionella inte endast kan stödja sig mot sina relationella förmågor utan bör även ha en handlingskompetens bestående av fackkunskaper och instrumentella färdigheter. Kunskaper är bland annat viktigt för den professionella att inneha för att kunna leva sig in i den andres situation (Eide & Eide, 2006). Matilla (2015) menar att utan kunskap blir det svårt för den professionella att förstå och bemöta unga. Det finns såtillvida ett samspel mellan kunskaper och professionell empati (Eide & Eide, 2006). På liknande sätt menar Jensen och Ulleberg (2013) att de instrumentella färdigheterna är otillräckliga och är avhängig relationen, relationsarbetet och den givna kontexten.

5. Resultat

I följande kapitel redovisas studiens resultat. De huvudteman som framkom av empirin var 1) *Skolkuratorers kunskap och erfarenheter*, 2) *Det preventiva arbetet*, 3) *Arbetsätt och insatser* och 4) *Samverkan med föräldrar*. Inledningsvis presenteras samtliga informanter med en kort bakgrund.

5.1 Presentation av informanter

Skolkurator 1 är född 1984, utbildad socionom och har arbetat som skolkurator i ett år och sex månader. Har tidigare arbetat i ett arbetsmarknadsprojekt för kvinnor där de även arbetade med klienternas barn.

Skolkurator 2 är född 1988, utbildad socionom och har arbetat som skolkurator i två månader. Har tidigare arbetat med ett webbaserat projekt med unga som målgrupp.

Skolkurator 3 är född 1983, utbildad socionom och har arbetat som skolkurator i två år. Har tidigare praktiserat som skolkurator inom ramen för sin socionomutbildning.

Skolkurator 4 är född 1983, utbildad socionom och har arbetat som skolkurator ett och ett halvt år. Har tidigare arbetat med ungdomar med psykisk ohälsa.

Skolkurator 5 är född 1962, utbildad socionom och har arbetat som skolkurator i sex år. Tidigare arbetat inom skola som lärare.

Skolkurator 6 är född 1971 och har en kandidatexamen i beteendevetenskap, grundutbildning i psykoterapi steg 1 och läser för tillfället till familjeterapeut via psykoterapeutprogrammet. Har arbetat som skolkurator i 13 år och har tidigare arbetat inom skola med andra tjänster.

Skolkurator 7 är född 1988 och har en kandidatexamen i psykologi och masterexamen i socialpsykologi samt folkvetenskap. Har arbetat som skolkurator i två år och har tidigare arbetet på barn- och ungdomspsykiatrin.

5.2 Skolkuratorers kunskap och erfarenheter kring nätrelaterade övergrepp

Sex skolkuratorer av de sju som deltog i studien har inte fått någon fortbildning i internetrelaterade övergrepp eller ungas utsatthet på nätet. Kunskapen de besitter om fenomenet har inhämtats på egen hand via material, medierapportering, föreläsningar av utomstående aktörer eller i samtal med kollegor som är insatta i ämnet. Nästintill alla informanter såg ett stort behov av att få ökad kunskap kring nätövergrepp mot unga på nätet och betonade att de ville ha det. De nämnde även att de tycker att det är en viktig fråga som de måste arbeta med. Vidare har samtliga skolkuratorer erfarenhet av att möta elever som har varit utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Det rör sig främst om fotografier men även videoklipp av sexuell karaktär som har spridits vidare till andra elever på skolan och vid särskilda tillfällen även till utomstående personer, till exempel jämnåriga vänner eller familjemedlemmar. Därutöver har ett färre antal skolkuratorer erfarenhet av att möta elever som har utfört sexuella handlingar på sig själva framför en kamera. En gemensam nämnare utifrån de skildrade erfarenheterna är att fenomenet har skett mellan jämnåriga unga personer där antingen båda eller den ena personen har varit en elev på skolan. En informant hade erfarenhet av att möta en elev som hade varit utsatt för

sexuella övergrepp på nätet av en vuxen person. Ett annat utmärkande mönster utifrån skolkuratorernas erfarenheter är att det huvudsakligen är pojkar som begår dessa övergrepp och flickor som blir utsatta.

Kunskapen kring cyberrymden och digital teknik skiljer sig åt mellan informanterna. Ett mindre antal är själva aktiva på sociala medier medans andra har begränsad kunskap om digitala plattformar.

Jag känner inte ens till alla sajter de har, det kommer nya hela tiden. Nu är någonting, heter den Jello eller något sånt, där ungdomar är ute på för att skaffa nya vänner. Måste vara paradiset för pedofiler (S5).

Flera informanter berättar att de saknar kunskap om ungas digitala värld. Internet uppfattas som en obehaglig och skrämmande värld där allt finns lagrat, sökbar och tillgängligt för alla att titta på. En av dem berättar att hen tycker att internet är ointressant. Skolkuratoren menar att det kan vara svårt att hålla sig à jour med det en inte tycker om. Vidare nämner några skolkuratorer att de inte vet var gränsen för sexuella övergrepp på nätet går och vad som räknas in i den företeelsen. En indikation brukar då vara att om eleven i fråga upplever att den har blivit utsatt för ett övergrepp så räknas det som ett övergrepp.

5.3 Det preventiva arbetet

Skolan är bland annat en arena för preventivt arbete där elevhälsan har det främsta uppdraget att arbeta hälsofrämjande och förebyggande (2010:800). I följande avsnitt redovisas skolkuratorers arbete med att förebygga sexuella övergrepp på nätet.

5.3.1 Mobilförbud och webbfilter

Under intervjuerna framkom det att ett flertal skolor har implementerat ett mobilförbud. Några informanter menar att syftet är blanda annat att motverka ungas utsatthet på nätet genom att förbjuda elever att använda sina mobiltelefoner under skoltid. Somliga skolor har även ett separat nätverk med webbfilter för elever i syfte att hindra de från att besöka vissa webbsidor. På andra skolor används datorer med webbfilter där till exempel sociala nätverkstjänster är blockerade.

Men det betyder inte att ett barn inte blir utsatt eller begår brott eller sådär men under skoltid kommer de inte i kontakt med någon. Inte från skolans datorer i alla fall (S3).

I ovanstående citat berättar informanten att elever inte kommer i kontakt med personer via digital teknik under skoltid på grund av mobilförbud och webbfilter. Även en annan informant talar om mobilförbudets innebörd och menar att de sexuella övergreppen inträffar utanför skoltid istället. Informanternas uttalande tyder på en medvetenhet om att trots att de har webbfilter och mobilförbud under skoltid så utsätts elever ändå för sexuella övergrepp på nätet. En skolkurator berättar att de har tidigare haft mobilförbud på skolan men att det har medfört implikationer:

Det har inte varit lätt varken från föräldrassidan eller elever. Vissa föräldrar har haft väldigt svårt att godkänna att man får plocka in deras barns telefoner Varför skickar vi med telefoner med barn till skolan om vi vet att det inte klarar av att hantera det? Det hamnar på skolan att ta hand om allas

telefoner vilket också har en juridisk aspekt om någons skulle bli sönder eller om nån skulle säga att den blir av med sig telefon, vem är skyldig att köpa en ny? (S6).

Skolkurator 6 framhåller att en del vårdnadshavare motsätter sig mobilförbudet. När informanten resonerar framträder en annan aspekt som inte lyfts upp tidigare avseende mobilförbud, nämligen den juridiska. Hen ställer sig frågande inför vem som har ansvaret att bekosta en ny mobiltelefon om en elev skulle bli av med den i skolan.

5.3.2 Information och utbildning till elever

Sex informanter nämner någon form av förebyggande informationsarbete som de utför. Det handlar bland annat om att hålla föredrag om sociala medier och riskerna med internet. Flera skolkuratorer påpekar att det förebyggande arbetet inte enbart genomförs av skolkuratoren utan även av andra yrkeskategorier, såsom kollegor och utomstående aktörer. Några skolor har bjudit in poliser eller ideella föreningar som har föreläst för elever och personal om internetrelaterade sexualbrott samt nätmobbning. När polisen har hållit föreläsningar har de pratat om att den här typen av handlingar är brottsliga och att man inte är skyddad bara för att man är bakom en skärm. En informant nämner att elever har upplysts om riskerna på nätet under sex- och samlevnadsundervisningen tillsammans med deras ämneslärare.

En utmärkande åtgärd är temadagar. Två informanter berättar att de har haft temadagar som har handlat om nätet. Där har eleverna informerats om alltifrån små kränkningar på nätet till vad internetrelaterade övergrepp är. Det har även pratats om hur vi ska vara mot varandra på internet. I samband med en temadag om nätet fick en skolkurator kännedom om internetrelaterade övergrepp som förekom bland elever på skolan:

Klockan tre ungefär så kom de och knacka på min dörr och det var många flickor från årskurs åtta. De undrade om de fick komma in och prata med oss. De var så många så vi tog ett annat rum. Och då alltså allt bara bubblar ur dem, de hade inte pratat med någon vuxen om det här så att det var lite svårt att få grepp om det (S5).

Skolkurator 5 berättar att det var en elev på skolan som hade kontaktat flickorna och bett dem att skicka nakenbilder. Eleven hade även skickat dickpics, så kallade penisbilder, till flickorna ett flertal gånger. Kontakten pågick under en längre period där flickorna mottog både hot och utpressning vilket bland annat ledde till att en av flickorna skickade en bild på sig själv som sedan spreds vidare till andra klasskamrater av eleven. Samtliga företeelser hade ägt rum via multimediaapplikationen Snapchat. Skolkuratoren understryker att temadagen var upprinnelsen till att övergreppen kom tillkänna. Även skolkurator sju lyfter upp innebörden av föreläsningar om internetrelaterade övergrepp:

Det gör att det skapas ett klimat och stämning här på skolan, det är ju framförallt tonårstjejer som råkar ut och de får en tillit till oss att när det händer så brukar de komma och berätta och då kan vi hjälpa dem där. Men sen vet man inte riktigt hur effektivt det är för även om vi föreläser väldigt mycket och berättar riskerna så kan de ändå komma tillbaka "oj jag råkade göra det här igår!" (S7).

I ovanstående citat framkommer det att föreläsningar används som en metod för att öka möjligheterna att upptäcka nätövergrepp som elever utsätts för. Skolkurator 7 poängterar dock att de inte vet hur verkningsfulla föreläsningar de facto är då dessa övergrepp ändå förekommer bland elever samt har ökat de senaste åren och gått ner i åldrarna. Det är flera skolkuratorer som uppger att de är tveksamma till om det förebyggande arbetet har någon reell effekt då de inte har kunnat se några förändringar och alltfler elever blir utsatta.

En skolkurator berättar att hen och hens kollega håller i könsuppdelade diskussionsgrupper med eleverna. När det har varit föreläsningar eller diskussioner som har rört nätrelaterade frågor brukar de dela upp eleverna i tjej- och killgrupper för att prata om vad som är okej, vad man ska tänka på etcetera:

Vi har provat att ha i helklass, provat att ha blandade grupper för vi har elever och har haft elever som har identifierat sig med ett annat kön än det de har men vi har märkt att har vi blandade grupper så blir det inga bra diskussioner. Folk vågar inte, framförallt skulle jag säga de lite tillbakadragna eleverna vågar inte säga någonting. De vågar inte ställa frågorna de har. De är rädda att de andra, alltså tjejerna eller killarna, ska skratta och sådär så att då blir det ett fåtal som pratar. Har man bara att jag sitter med en grupp om vi säger 13–14 killar och vi sitter och pratar om det här då blir det ofta mycket bättre diskussioner (S7).

Av informantens svar framgår det att de har initialt haft diskussioner i helklass för att inkludera elever som inte identifierar sig med den könstillhörighet de tillskrivits vid födelsen men sedan valt att anpassa diskussionsupplägget då det har funnits ett behov av trygga rum för troligtvis andra elever.

5.3.3 Information och utbildning till vårdnadshavare

En del informanter nämner att de även arbetar med att informera elevernas vårdnadshavare om internet och dess risker. Några skolkuratorer informerar föräldrar vid informella samtal om deras barns internetanvändning. Flera informanter lyfter upp att det finns ett behov av att stärka föräldrarnas kunskap om internet och argumenterar för att föräldrarna måste bli mer medvetna om fenomenet. De förklarar att övergreppen oftast inträffar när eleverna sitter hemma framför skärmen och att det inte alltid går att lita på att allt står rätt till.

Föräldraföreningen har haft utbildning för föräldrarna också. Det var väldigt positivt men vi når ju inte alla. Ibland är det ju sådär att de man kanske är mest orolig för, de föräldrarna kanske inte kommer på sådana utbildningar (S5).

Skolkurator 5 nämner att föräldraföreningen har haft utbildning om nätet till föräldrar men att föräldrar vars barn skolkuratorerna är oroliga för vanligen uteblir från dessa. På en annan skola har skolkuratoren tillsammans med annan personal haft en fortbildning riktad till föräldrar, utefter deras önskemål, om ungas internetanvändning och sociala medier:

Många föräldrar vet inte ens vad Snapchat är. De tänker att det är liksom är Facebook men det har visat att det är vi lite äldre som använder Facebook men sen också på vilket sätt de [unga] använder det har vi gått ut med och hur man kan begränsa användandet av nätet hemma liksom hemma, alltså hur föräldrarna själva kan ha bättre koll på vad deras barn egentligen gör över nätet. Det finns många faror med att inte ha koll på vad ens barn gör över nätet (S1).

Skolkurator 1 berättar att det finns ett intresse från elevernas vårdnadshavare att öka sin kunskap om nätet och sociala medier för att bättre förstå vilka digitala plattformar deras barn rör sig på.

Informanten talar om vikten av att samarbeta med vårdnadshavare som en del av det förebyggande arbetet.

5.3.4 Utmaningar med det preventiva arbetet

Under intervjuerna framkommer det att skolkuratorerna ser flera utmaningar med det preventiva arbetet. Flera informanter vittnar om att nätet sker i ett snabbt tempo där det är svårt att hinna med. De menar att de som begår övergreppen är oftast ett steg före när det gäller internet. Internet upplevs som isolerat och som någonting svårt att förebygga då man inte kan ta del av det.

Det händer massa nya fenomen som man inte hinner sätta sig in i förens det har pågått ett tag Där känner jag då att jag som kurator kan ju inte ensam jobba med det här utan vi behöver vara flera som gör det på skolan, även mentorer och lärarna också (S1).

I ovanstående citat gör skolkurator 1 gällande att det krävs fler professionella i skolan som arbetar förebyggande mot ungas utsatthet på nätet. Det finns en allmän uppfattning hos informanterna att arbetet med att förebygga att elever blir utsatta för nätövergrepp kan inte endast genomföras av skolkuratoren utan det krävs att alla arbetar med det, är engagerade och tycker att det är viktigt. En skolkurator resonerar kring att arbeta förebyggande med andra yrkeskategorier på skolan och argumenterar för att det är svårare om det genomförs av lärare än skolkuratorer:

Vi har i år försökt för att förra året när vi till exempel pratade om relationer och sex och sådana saker med då årskurs sju så var det väldigt uppskattat, de vill ha mer av det. Så då har vi försökt samordna så att klassföreståndarna när de har biologi gör likadant med till exempel hur man beter sig på internet. Problemet är bara att den typ av diskussioner blir sällan riktigt bra om en klassföreståndare håller i det (S7).

Skolkurator 7 menar att klassföreståndare ses som mer *auktoritära* då de sätter betyg, ger anmärkningar och rapporterar till föräldrar om elever har misskött sig. Vidare är de inte utbildade i att samtala om frågor som rör internet, sex och nakenhet och det kan därmed bli stelt och obekvämt för både lärare och elever. Det skiljer sig från skolkuratorer som enligt informanten uppfattas av elever som mer öppna då de har ett icke-dömande förhållningssätt samt tystnadsplikt. Några informanter lyfter fram att samverkan med kollegor kan vara en utmaning. Många elever har den främsta relationen till sina mentorer och vänder sig till dem vid behov. Dock har lärarna varken tid eller utrymme att prata om dessa frågor med eleverna och då stannar oftast informationen där, skolkuratoren underrättas inte. Ytterligare en försvårande aspekt kring samarbetet med lärare är skolkuratorns sekretess. All information skolkuratoren har om elever kan inte förmedlas vidare till lärarna i och med sekretessen.

En annan utmärkande utmaning är prioritering. Informanterna uttrycker att skolans huvuduppdrag är utbildning där det är mycket som är obligatoriskt och som måste prioriteras först. Några menar att det preventiva arbetet således hamnar på efterkant. Obligatoriska skolämnen och bristen på tid och utrymme gör det svårt att genomföra förebyggande arbete mot nätövergrepp.

5.4 Arbetssätt och insatser

Följande avsnitt skildrar skolkuratorers arbetssätt och insatser för att upptäcka, möta och stödja elever som blivit utsatta för nätövergrepp. Under intervjuerna framträder relationsarbetet som central aspekt.

5.4.1 Vikten av en relation

För att elever ska söka sig till skolkuratoren framhåller informanterna att det är centralt att eleverna redan innan har en relation till dem. Flera av informanterna går runt i klasserna och presenterar sig själva; det gör de även i samband med aktiviteter och temadagar. Att vara närvarande menar många är av stor vikt. Det handlar om att umgås med eleverna i korridorerna, sitta i fiket, äta lunch med dem eller att vara tillgänglig för drop-in samtal genom att ha sin dörr öppen. En skolkurator berättar att hen även finns tillgänglig på mobilapplikationen Instagram.

Sen om en Emma i åttan kommer hit och har upplevt något sånt här som är jobbigt då säger hon det till sina vänner och då kanske när Sara råkar ut för någonting och pratar med Emma om det "men gå till kuratorn för det funkade bra med mig". Det är mycket att ryktet sprider så att man bygger upp en relation så. Det har också hänt att deras vänner har kommit och sagt att en bild på Emma har spridits, det här har hänt, ni borde prata med henne till exempel (S7).

I citatet ovan nämner skolkurator 7 att eleverna själva rekommenderar sina klasskamrater att vända sig till skolkuratoren. Det förekommer även att elever söker sig till skolkuratorerna för att berätta om vad deras klasskamrater har varit med om. Skolkurator 1 beskriver liknande erfarenheter:

Det ena var då att elevens kompis kom till mig och jag har ju sekretess och vill gärna inte bryta förtroende med eleverna och då bad jag faktiskt en elev som de är kompisar att faktiskt övertyga eller övertala den tjejen att komma till mig och prata liksom om det här tillsammans, vilket hon gjorde tillslut vi pratade om det tillsammans och sedan förklarade jag faktiskt att det här är ett brott och att du har rätt att polisanmäla om du vill (S1).

För att informanten inte ska bryta sin sekretess gentemot eleverna har hen bett eleven som har delgett informationen att uppmana klasskamraten i fråga att vända sig till skolkuratoren. En annan informant betonar vikten av att som skolkurator våga fråga om övergrepp:

Man måste våga ställa de tuffa frågorna och jag tycker att de är väldigt bra för när man väl - de vill ju prata om det för de känner ju själva att det är ett problem. Och när man pressar lite och ställer mycket frågor då börjar de prata själva (S4).

I ovanstående citat lyfter skolkurator 4 upp frågandets betydelse. Hen menar att frågandet kan leda till att eleven vågar tala om vad de har varit med om. Vidare betonar informanterna återkommande att de här företeelserna är många gånger förenat med skuld och skam. Följden blir att elever som blivit utsatta för nätövergrepp inte vågar berätta för andra:

... upptäckandet är nog svårt för det är så skamligt för dem, de skäms så fruktansvärt. De vet att de har gjort fel när de har skickat iväg den där bilden och de ångrar sig fruktansvärt (S5).

En annan informant berättar vilka knep hen tar till vid misstanke om att en elev har blivit utsatt för nätövergrepp men inte vill berätta. I samtal med eleven i fråga brukar skolkuratoren betona att ifall ett

barn skulle bli utsatt för nätövergrepp så är det fel. Informanten menar att inte alla unga har kännedom om att det är olagligt att begå internetrelaterade övergrepp:

Vissa tror att det är såhär alla har på nätet, att det är okej att få till exempel dickpics skickade till sig. Man kan bara påpeka hundra gånger om att det här är om att det här är inte elevens fel utan att det är unga vuxna eller barn som har tagit sig rätten att hota och göra det (S3).

I ovanstående citat belyses värdet av att berätta för den utsatte att den aldrig är ansvarig eller skyldig för det som har hänt. Skolkuratoren argumenterar för att det är avgörande att förklara för eleven i fråga att det aldrig är deras fel för att de är barn i detta. Avsikten är att lyfta bort skammen från den som blivit utsatt. Vidare understryker informanten att drabbade elever har många gånger blivit hotade med att materialet ska spridas, vilket försvårar för utsatta att berätta.

Jag tror ju att vi bara har upptäckt en bråkdel egentligen av det som händer på nätet och så men jag tror att det kommer att bli bättre för man pratar mer om det och sådär (S3).

I likhet med det ovannämnda citatet är det ett flertal skolkuratorer som uppger att de är medvetna om att de inte har fångat upp alla elever som har utsatts för nätrelaterade övergrepp.

5.4.3 Vikten av rutiner

Jag känner mycket när det kommer till mitt kuratorsarbete att jag inte alltid har klart för mig vad man ska göra i alla lägen, utan jag försöker göra det bästa av situationen och jag utgår alltid från det eleven vill. alla elever är olika och alla elever upplever saker olika och då försöker jag alltid i första hand prata med dem eleverna det berör och sen take it from there liksom. Men det är klart, hade det funnits direkta riktlinjer hade det kanske varit mycket lättare (S1).

Samtliga informanter nämner att de inte har några riktlinjer, arbetsdokument eller metoder för specifikt sexuella övergrepp via nätet. Däremot berättar fyra informanter att de har en handlingsplan för all form av kränkning. En informant berättar att skolans biträdande rektor har utarbetat en konkret handlingsplan med rutiner vid kränkningar. Det första steget är att upprätta en kränkningsanmälan. Skolkuratoren behöver då inte ens vara säker på om kränkningen de facto har hänt, utan det räcker med misstanke om det. Därefter kontaktas vårdnadshavare och skolkuratoren pratar med annan skolpersonal för att se om de sitter på någon information. Sedan samtalar skolkuratoren med eleven i fråga och eventuellt andra, exempelvis den som misstänkts ha begått övergreppet. I kränkningsanmälan ska det bland annat dokumenteras var övergreppet har skett, till exempel på nätet. Andra informanter nämner liknande rutiner vid kränkningar där rektorn först informeras, sedan elevhälsan för att därefter kontakta vårdnadshavare. På de kommunala skolorna skickas kränkningsanmälan till kommunen. Samtliga informanter berättar att de vid kännedom om nätövergrepp samtalar med berörda parter och kontaktar deras vårdnadshavare.

5.4.4 Vikten av konkreta insatser

Det framkommer att skolkuratorer vidtar olika konkreta åtgärder för att stödja en elev som blivit utsatt för nätövergrepp.

Mycket av min roll är att samordna; får du rätt stöd? Är det rätt person som hjälper dig? Vägrar de verkligen [prata med mig] då kan jag bara okej då finns det de här andra 15 ställena att hälsa på så får vi se om du gör det där (S2).

Skolkurator 2 berättar att hen hänvisar elever till utomstående aktörer, till exempel Föreningen Storasyster som arbetar med sexuella övergrepp. Flera skolkuratorer nämner att de vid dessa ärenden hänvisar elever vidare till barn- och ungdomspsykiatri (BUP) eller någon annan aktör om drabbade elever är i behov av behandling. En skolkurator berättar att de sällan hänvisar elever till BUP:

Jag anser inte att ta funkar bra där, de elever vi skickar dit får inte det stöd de behöver och gäller det till exempel övergrepp online, ja då får de vänta sex veckor på en tid och sedan får de komma två gånger sen blir det inget mer (S7).

Vidare påpekar fyra informanter att skolkuratorer ska arbeta stöttande och inte behandlande. De kan erbjuda stödjande samtal men inte terapeutiska. En informant uttrycker sig på följande sätt:

Jag skulle aldrig säga nej om hon skulle må jättedåligt och komma hit och vilja prata eller något jobbigt kom upp såhär. Det ser man mer som krishantering. Men att erbjuda samtal som handlar om just samtal om det hon har varit med om, nej, det skulle jag inte gå med på för jag är inte riktigt utbildad [i det] Det här är så känsliga saker och hon är så ung så jag tror att det behöver vara en mer kvalificerad person, en psykolog eller någon som kan. Det finns ju enheter då, t.ex. BUP enheten som bara jobbar med sexuella övergrepp (S3).

Informanten diskuterar vidare att skolkuratorsyrket förr inkluderade terapeutiska samtal men inte längre. Nu är det fokus på att identifiera skolkuratorns uppdrag i ärendet och hur man ska få elevens skolgång att fungera. Informanten tillägger att satsningen bör ligga på det preventiva arbetet.

Sen tycker jag att det är viktigt att jag också inte tar en för stor plats för jag vill inte att de ska anförtro saker till mig och så tycker de att nu har jag det här till en vuxen så nu behöver jag inte säga det igen. Det är det farliga med att vara skolkurator, det är viktigare att de berättar det för psykologen på BUP än för mig. Som skolkurator så är man bara ett led i någonting större, man är inte målet (S4).

Skolkurator 4 betonar vikten av att kuratorssamtalen inte ska ta för stor plats och resonerar att skolkuratorns centrala roll är att vid behov lotsa eleven vidare till rätt person eller instans. I samtal med eleven i fråga är det viktigt att fråga om den även har informerat sin utomstående samtalskontakt. Vidare berättar skolkurator sju att de arbetar med anpassning för att underlätta skolgången för eleven i fråga. Informanten förtäljer att de exempelvis har haft ett ärende där en elev har fotograferat en klasskamrat och sedan spridit bilderna vidare. Den skyldiga eleven har då fått sitta på våning 12 med rektorn under ett par dagar tills det har känts bättre för den drabbade eleven:

För det viktiga är att offret inte ska känna någon sorts skuldbeläggning för de vet ju, de har fått information om att man inte ska skicka sådana här bilder [men] ändå gör de det. Det är dumt men de ska inte känna att det är fel att det liksom är de som har gjort fel alltså, då är den som sprider. Genom att till exempel ta bort den som spridit bilderna ur klassrummet en period, att markera att det är den som har gjort fel (S7).

Skuld är ett återkommande tema. I ovanstående citat berättar informanten att de arbetar med att motverka skuldbeläggning genom att ta till åtgärder som markerar att det inte är den som blivit utsatt för ett övergrepp som har gjort fel.

... Sen måste man följa upp hur de mår, det viktigaste av allt. Det här fallet, pojken följer jag ju upp hela tiden. Det skulle inte förvåna mig om det händer en gång till. Han var nog rätt så skakad förra gången han var här: ”Nej måste jag då är det polisen igen och till soc och sådär”. Därför tror jag att det var jätteviktigt att göra den även om polisen tänkte varför gör ni det här (S5).

I citatet ovan berättar skolkurator 5 att de alltid följer upp berörda elever. I det här fallet har informanten haft fortsatt kuratorskontakt med en elev som hade, via sociala medier, skrivit otrevliga saker till en klasskamrat, krävt nakenbilder och skickat bild på sitt könsorgan. Klasskamraten berättade för sin lärare och skolan polisanmälde därefter händelsen:

... Sedan ringde polisen och frågade: varför har ni gjort den här anmälan? Jo, för att det har hänt en liknande sak tidigare som utvecklade sig, blev väldigt obehaglig, och de går båda två på skolan. Men polisen tyckte inte att det här, kändes som att de inte tyckte att det skulle anmälas (S5).

Det framkommer aldrig av polisen varför de ifrågasatte polisanmälan. Men informanten argumenterar för att inkopplingen av andra aktörer är nödvändig då det markerar för elever allvaret med dessa brottstyper. Vikten av att polisanmäla dessa former av brott betonar flera andra informanter som vitalt eftersom det bidrar till statistik. Vid dessa ärenden uppmanar flera skolkuratorer vårdnadshavare till att polisanmäla nätövergrepp deras barn har blivit utsatta för. Vidare berättar en skolkurator att hen i vissa fall har hjälpt till med att radera bilder.

5.4.4 Utmaningar med att stödja och hjälpa

En del utmaningar med att stödja drabbade elever har redan tidigare nämnts. Några informanter uttrycker en frustration över att inte ha en tydlig ansvarsroll för hur man som skolkurator kan hantera dessa typer av frågor. Utmaningarna varierar även beroende på vem som har begått övergreppen. Två informanter nämner att det är svårt att hantera ärenden där den misstänkta eleven nekar till brott. Möjligheten att gömma sig bakom ett alias komplicerar det. Andra menar att det blir svårare när personen som har begått övergreppen inte är en elev på skolan. En informant reflekterar kring detta och ställer sig frågan: ”vad händer om det är en förövare som inte är elev på skolan, är det då skolans problem?” (S2). Att hitta rätt stöd för eleven i fråga och att stötta dem till att klara av att fortsätta gå i skolan om den som har begått övergreppet är en klasskamrat lyfts upp som en stor utmaning. Många beskriver samverkan med andra aktörer som en utmaning.

En utmaning skulle verkligen vara ifall det finns en kaosig hemmiljö, inte så resursstarka föräldrar. Vad gör jag då? Då skulle jag tycka att det var svårare för hur kommer den här krisen att hanteras (S2).

Skolkurator 2 konstaterar att det under en kris är viktigt att det finns en lugn omgivning och att ens basala behov blir tillgodosedda. Här behöver föräldrarna finnas till hands och stötta upp.

En annan utmaning som lyfts upp under intervjuerna är omgivningens attityder. När nakenbilder har spridits i årskurserna är det personen på bilderna som får skulden av klasskamrater och inte den

som har spridit fotografierna vidare. Skolkurator sju anser att det är en utmaning att stödja en elev som blivit utsatt för övergrepp online när elevens omgivning är både skuldbeläggande och anklagande:

Förändra den attityden, det är det vi hoppas göra med vårt förebyggande arbete men det tycker jag inte riktigt är framgångsrikt. Jag tycker inte att vi har lyckats förändra attityden. För i så fall skulle det troligtvis ske mindre av den här typen av övertramp (S7).

Skolkurator 7 berättar att arbetet med att förändra elevers attityder är en del av deras preventiva arbete. Det har dock inte varit resultatrikt. Informanten konstaterar att det skulle vara värdefullt att få fortbildning i hur en som skolkurator kan arbeta med attitydförändringar hos unga.

5.5 Samverkan med föräldrar

Under intervjuerna dominerar föräldrarnas betydelse. Det föreligger konsensus om att föräldrarna har en vital roll när det gäller sexuella övergrepp på nätet, såväl förebyggande som stödjande.

Skolkuratorerna uttrycker genomgående att de upplever att många föräldrar har en föreställning om att det är skolans ansvar att fostra och ansvara för eleverna. Flera skolkuratorer menar att så är inte fallet, skolan har ett visst ansvar för eleverna men de kan inte ta itu med allt.

Vi måste vara konsekventa och vi måste ha samma regler både hemma och i skolan för att det inte ska vara förvirrande för eleverna (S1).

Skolkurator 1 argumenterar för att skolan måste samverka med hemmet. Informanten menar att skolans insatser som exempelvis mobilförbud blir ineffektiva när eleverna får använda sina mobiler från att de kommer hem till sent på kvällen. Det är viktigt att föräldrarna är med i gränssättandet kring digital teknik men informanten upplever att föräldrarna inte alltid har förståelse för det.

När skolkuratorerna kontaktar föräldrar vid internetrelaterade händelser möts de av olika svar. Några föräldrar är engagerade och vill ha fler samtal, möten och uppföljning. Andra tycker att det är skolans ansvar att lösa ärendet, att det inte ligger på hemmet. Övergreppen kan även uppfattas som obehagliga:

... För nätet för många vuxna är lite läskigt för vi är inte där ute på samma sätt som ungdomarna är och man är rädd om sina barn och sånt där. Sen så vissa tycker att sina barn inte gör något fel ... Och då blir det samma kamp att försöka få med föräldrarna till de barnen som kanske behöver jättemycket stöd men som inte får det stödet hemma (S6).

Det visar sig att flera informanter ser samverkan med föräldrarna som en utmaning. Skolkuratorerna nämner att föräldrarna kan ha olika privat känsla över dessa ärenden. När elever som blivit utsatta har remitterats vidare till en annan instans finns det familjer som är förtegnade och vill inte dela med sig av hur det går, vilket kan vara en utmaning då skolan inte har någon insyn i ärendet längre. Att ha en samlad ambition anses vara viktigt när det gäller dessa frågor men enligt flera informanter finns det inte alltid det. En informant menar att det här är en klass- och generationsfråga. Föräldrarna har olika förutsättningar för att förstå cyberrymden. Vissa föräldrar har mycket kunskap kring digitala plattformar, andra har inte det. Vidare framkommer det att flera av eleverna är mer självständiga och

klaras sig själva då de har föräldrar som är frånskilda, missbrukar eller har andra svårigheter. Följden blir att ingen har riktigt koll på vad eleverna gör ute på nätet.

Vad som händer efter skoltid är ett återkommande ämne. Samtliga skolkuratorer uttrycker explicit att föräldrar bör ta del av vad sina barn gör ute på internet. Informanterna berättar att några föräldrar går in på sina barns internethistorik eller installerar ett webbfilter hemma. Andra litar på att deras barn klarar sig själva på nätet. När föräldrar har haft god insyn har de eventuellt kunnat förhindra sexuella övergrepp. En skolkurator förtäljer att de har haft flera ärenden där elever har chattat med personer som inte har varit den de har utgett sig för. De föräldrar som har haft inblick i sina barns internetanvändning har därmed kunnat avbryta och blockera kontakten.

Vidare lyfter en skolkurator upp att det finns elever som inte vill att deras föräldrar ska få kännedom om vad som försiggår på internet. Elever är aktsamma med att berätta för skolpersonalen vad de har blivit utsatta för på nätet i rädsla över att de ska informera deras föräldrar. Sexualitet kan vara tabubelagt och vissa ungdomar har relationer i hemlighet. Vid ett tillfälle hade en elev skickat bilder på sig själv till sin partner som sedan spred bilderna vidare till hennes familj och släkt. Informanten berättar att när familjen fick kännedom om bilderna blev det problem för eleven i fråga. Det framkommer inte vilka konsekvenser eleven fick men skolkuratoren betonar att elevens handlingar var enligt familjen *inte* okej.

6. Analys

Följande kapitel avser svara på studiens övergripande syfte vilket är att undersöka skolkuratorers erfarenheter av att möta och arbeta med unga som utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet. Ambitionen är även att undersöka resultatet i relation till studiens frågeställningar som är hur skolkuratorer bemöter och arbetar med unga som blivit utsatta eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet samt vilka möjligheter och svårigheter som finns i arbetet med att bemöta, upptäcka och förebygga nätövergrepp av sexuell karaktär. Analysen görs med stöd av den teoretiska referensramen och tidigare forskning.

I föregående kapitel kunde flera olika företeelser urskönjas. Detta kapitel tar inte anspråk till att behandla samtliga utan ämnar lyfta upp de spår som är utmärkande i det skolkuratoriva arbetet i relation till fenomenet sexuella övergrepp på internet. I resultatet utmynnar skolkuratorernas arbete i att *förebygga* att elever blir utsatta för sexuella övergrepp på nätet samt *upptäcka* och *intervenera* avseende dem som blivit utsatta för sexuella övergrepp på internet. Kapitlet presenteras således under följande teman: 1) *Att förebygga*, 2) *Att upptäcka* och 3) *Att intervenera*.

6.1 Att förebygga

I intervjuerna framgår det att skolorna har implementerat ett flertal åtgärder för att förebygga sexuella övergrepp på nätet. En insats är mobilförbud och webbfilter som syftar till att förhindra att unga blir utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Det framkommer att informanterna är medvetna om att elever blir utsatta för sexuella övergrepp på nätet (efter skoltid) trots skolans implementering av webbfilter och mobilförbud. Även Eidensten (2018) framhåller att förbud som syftar till att unga inte ska besöka somliga webbsidor eller använda specifika mobilapplikationer inte är en lösning på lång sikt. Det kan tolkas som att dessa insatser dämpar symptom men hanterar inte grundproblemen då Eidensten menar att övergreppen ändå kommer att begås och att förbud bara kommer att leda till att unga undviker att berätta för vuxna när de väl stöter på problem via internet då de är rädda för att få repressalier (a.a.).

Handlingskompetens syftar på kunskaper och instrumentella färdigheter som den professionella kan använda tillsammans eller för den enskilde (Røkenes, 2016; Jensen & Ulleberg, 2013). Utifrån resultatet går det att urskönja att det finns en ambition hos skolkuratorerna att arbeta preventivt. Det förebyggande arbetet består främst av kunskapsspridning och utbildning om sociala medier samt internet och dess risker för både elever och föräldrar. Dock menar skolkuratorerna att det förebyggande arbetet inte har någon reell effekt då allt fler elever blir utsatta för sexuella övergrepp på internet. I resultatet framgår det att skolkuratorerna efterfrågar mer kunskap kring fenomenet då de besitter begränsade kunskaper. Detta går i linje med tidigare studier som visar att det råder kunskapsbrist kring nätövergrepp hos yrkesverksamma som möter unga (Jonsson & Svedin, 2017; Jonsson et al, 2009; Martin, 2014). Utifrån skolkuratorernas utsagor ter sig en motsägelsefullhet då de bedriver ett informationsarbete om ett område de saknar kunskap kring vilket kan tolkas som att skolkuratorerna besitter en begränsad handlingskompetens i relation till fenomenet. Att vara

handlingskompetent handlar enligt Engdahl och Larsson (2011) om att kunna tillämpa de resurser och kunskaper man besitter.

6.2 Att upptäcka

Vad gäller arbetet med att upptäcka elever som blivit utsatta för nätövergrepp upplever informanterna det som en utmärkande utmaning. En central del i skolkuratorerna arbete för att få elever att söka sig till dem är relationsarbete. För att etablera en relation till eleverna är skolkuratorerna närvarande och tillgängliga för eleverna. Skolkuratorerna belyser vikten av att tidigt upprätta en relation till eleverna. Detta kan förstås som att skolkuratorerna använder sin relationskompetens till att skapa förutsättningar för en bra kommunikation med syfte att elever vid behov av stöd ska känna sig trygga till att söka sig till skolkuratorerna (jfr. Røkenes, 2016). Genom att vara tillgänglig och umgås med eleverna skapar skolkuratorerna utrymme till att en bärande relation kan utvecklas. Røkenes menar att relationen mellan den professionella och individen är avgörande för förändring då individens förmåga att söka hjälp styrs av relationen, det vill säga i vilken grad den upplevs som trygg och stödjande.

Empirin visar att skolkuratorerna har erfarenhet av att utsatta elever har sökt sig till dem men de är medvetna om att de endast har fått kännedom om en bråkdel av de elever som blivit utsatta. Att utsatta sällan söker hjälp eller berättar för andra vad de har varit med om går i linje med tidigare studier (Brottsförebyggande rådet, 2007; Wurtele & Kenny, 2016). Det framgår att det finns elever som inte söker sig till skolkuratorer för att berätta vad de har varit med om i rädsla för att skolkuratorerna ska kontakta deras föräldrar. Samtliga skolkuratorer uppgav att de alltid kontaktar vårdnadshavare när de får kännedom om övergreppen - men att ringa hem kan få konsekvenser. Sexualitet kan vara tabubelagt och i likhet med tidigare forskning är övergreppen förenade med skam där den utsatta är rädd för att skuldbeläggas (Wurtele & Kenny, 2016; Wolak et al., 2018; Jonsson & Svedin, 2017). Thunberg (2018) menar att ungas rädsla för att bli misstrodda och inte få stöd resulterar i att de undviker att söka hjälp. Relationen är väsentlig för att den enskilde ska dela med sig av sina erfarenheter men den behöver präglas av tillit och förtroende (Røkenes, 2016). Samverkan är centralt i relationsarbetet och det är vitalt att den professionella tar hänsyn till individens intressen, önskemål och vilja samt bemöter honom med respekt (a.a.; Thunberg, 2018). Om handlingar, i det här fallet att kontakta elevens föräldrar, gör att relationen försvagas kan det resultera i en distanserad och negativ känsla som i sin tur leder till att förutsättningarna för skolkuratorerna att ingripa försämras (Røkenes, 2016).

En strategi som används i samtal vid misstanke om att en elev har blivit utsatt för övergrepp men som inte vill berätta är att prata mer övergripande om fenomenet genom att betona att dessa former av övergrepp är ett brott, att det inte är elevens fel utan den andra som har tagit sig rätten till att begå övergreppet. Detta kopplar jag till Røkenes (2016) resonemang om att relationskompetens handlar om att besitta situationsförståelse och kunna anpassa handlingar utefter den givna kontexten. För att utveckla en bärande relation behöver skolkuratorerna skapa förutsättningar genom att vara lyhörda och

tillgängliga (a.a.; Mattila, 2015). Även vikten av att våga ställa de svåra frågorna lyfts upp som en viktig del i arbetet. Røkenes menar att en relation inte kan upprättas av sig själv utan det krävs att den professionella samverkar med den enskilde för att bygga upp en hållbar relation. I situationer där tabubelagda ämnen såsom sexualitet och våld är närvarande är det viktigt att skolkuratorn ställer frågor i syfte att utforska elevens erfarenheter för att i sin tur kunna erbjuda adekvat stöd (Eide & Eide, 2006) samt bygga upp ett förtroende (Røkenes, 2016). Genom att ställa frågor visar skolkuratorerna att de är tillgängliga för att lyssna. Eide och Eide (2006) framhåller att frågandet fyller en viktig funktion då det frambringar förutsättningar för vidare samtal och samarbete (a.a.).

Det framgår vidare att skolkuratorerna ser klasskamrater till eleven i fråga som yttre förutsättningar i arbetet med att upptäcka elever som blivit utsatta för nätövergrepp. Det kan tolkas som att relationskompetensen används för att nå ut till fler elever då skolkuratorerna hoppas att eleverna hjälper varandra. Enligt Wurtele och Kenny (2016) berättar unga i större utsträckning för sina vänner vad de har varit med om. Det upptäckande arbetet av skolkuratorerna sätts i ett sammanhang där det inte bara förutsätts att eleven i fråga har vänner utan även att dessa klasskamrater har förmågan att motivera och uppmana vederbörande att söka sig till skolkuratorn. Det verkar föreligga en implicit paradox i informanternas utsagor. Å ena sidan antar skolkuratorerna att eleverna kan vara till stöd i det upptäckande arbetet. Å andra sidan framhålls det att elever inte alltid har kunskap om att internetrelaterade övergrepp är olagliga samt att klasskamrater tenderar att skam- och skuldbelägga personen som blivit utsatt. Jonsson och Svedins (2017) studie visar att barn som blivit utsatta för sexuella övergrepp på nätet har i högre grad blivit utsatta för mobbning. Liknande resultat framkom i Jonsson, Warfvinge och Bancks (2009) studie där majoriteten av de unga som blivit utsatta hade sämre kontakt till jämgamla eller inga vänner alls. Med dessa tankar i ryggen är frågan således om det går att förlita sig på att klasskamrater kan vara förutsättningar i det upptäckande arbetet och om det inte istället finns en risk att de normer och attityder som råder inom kamratgruppen och i klassen kan utgöra ett eventuellt hinder i arbetet med att upptäcka elever som blivit utsatta för nätövergrepp (jfr. Engdahl & Larsson, 2011).

6.3 Att intervensera

I empirin framkommer det att samtliga skolkuratorer har erfarenhet av att möta elever som blivit utsatta för internetrelaterade övergrepp. Skolkuratorerna ska arbeta stöttande men undviker att samtala med utsatta elever om det de har erfarenhet av då skolkuratorerna anser sig sakna kvalifikation att föra sådana samtal. De menar att det är viktigare att elever som blivit utsatta remitteras vidare till en professionell som är utbildad kring dessa frågor. Detta går i linje med Engdahl och Larssons (2011) som menar att förmågan att vara handlingskompetent handlar om att som professionell avgöra om en är kompetent nog att utföra en viss handling och kunna avstå från att utföra den om man saknar kompetens. Svårigheten med att möta unga som blivit utsatta för nätövergrepp problematiseras av Leonard (2010) som menar att det är svårare att stödja utsatta vars övergrepp blivit dokumenterat då

deras erfarenhet inte är i ett förflutet utan snarare en fortsatt känsla av att bli utsatt för övergrepp dagligen. Skolkuratorernas resonemang för mina tankar till Martins (2016) studie där intervjupersonerna uppgav att de på grund av bristande kunskaper ansåg det som oetiskt att i samtal med utsatta ta upp det de erfarit då de varken kan eller vet hur de ska hjälpa dem att hantera problematiken. Om den professionelle saknar förtroende till sin egna förståelse av problemet kan det leda till osäkerhet kring hur man ska bemöta den som blivit utsatt (2016). Då skolkuratorerna är medvetna om deras bristande kunskaper kan det tolkas som att de inte vill riskera att stjälpa än hjälpa, vilket i sin tur skulle kunna hämma relationen (jfr. Røkenes, 2016). För att kunna möta de utsatta elevernas behov är det således avgörande att skolkuratorerna besitter förståelse för övergreppens allvar (Jonsson, et al., 2015; Jonsson, et al. 2009; Martin, 2014).

För att utröna om en elev har blivit utsatt för ett övergrepp brukar en indikation vara om eleven i fråga upplever att den har blivit utsatt för ett övergrepp. Å ena sidan kan detta tolkas som att skolkuratorerna använder sin relationskompetens i mötet med eleven. Att låta den utsatta ha tolkningsföreträde för sina erfarenheter skulle kunna förstås som ett uttryck för lyhördhet, empati och respekt för individens integritet, vilka är kriterier som både Thunberg (2018) och Røkenes (2016) menar är viktiga att den professionella innehar i sitt bemötande. Detta går även i linje med Røkenes och Hanssens (2016) resonemang om vikten av att bekräfta och erkänna individens upplevelser för att få henom att känna sig trygg med att berätta. Å andra sidan speglar detta skolkuratorernas bristande kunskaper. Ett sådant tillvägagångssätt kan generera implikationer. I Jonsson, Warfvinge och Bancks (2009) studie framkom det att de professionella på grund av sin kunskapsbrist upplevde svårigheter med att bemöta och stödja barn som blivit utsatta för nätövergrepp. Med bristande kunskaper kan konsekvensen dels bli att skolkuratorer förbiser elever som blivit utsatta men saknar förmågan att explicit uttrycka det och dels leda till att de inte kan förstå och samverka med utsatta på ett funktionellt vis (jfr. Killén, 2008).

Som tidigare nämnts rör handlingskompetens professionellas kunskap och instrumentella färdigheter (Røkenes, 2016; Jensen & Ulleberg, 2013). I resultatet kan det urskiljas en viss ambivalens från skolkuratorerna gentemot att öka sin kunskap om internet och dess digitala arenor. Det framgår att skolkuratorerna har tillägnat sig kunskap om sexuella övergrepp på internet på egen hand. Vidare berättar de att de ser ett stort behov av att få fortbildning avseende fenomenet. En möjlighet i arbetet är att de efterfrågar kunskap och utbildning då de tycker att det är en viktig fråga som de bör arbeta med. Å andra sidan uttrycker de en viss tveksamhet inför att inhämta mer kunskap om nätrelaterade fenomen och cyberrymden; det är svårt att tillägna sig kunskap och hålla sig uppdaterad om något en inte finner intressant. Internet är både skrämmande och obehagligt samt upplevs som isolerat och svårt att förebygga, vilket således blir ett hinder. Det kan tolkas som att deras inställning gentemot internet och digital teknik kan ha påverkat deras yrkeskompetens. Begränsad kunskap kan ses som ett inre hinder för handlande då skolkuratoren inte bara kan luta sig mot sina relationella färdigheter utan även behöver kunskaper för att kunna möta hela människan (jfr. Røkenes, 2016). Røkenes lyfter fram att

relationen kan påverkas positivt om den professionellas handlingar präglas förståelse för den enskilde. Att känna att en blir förstådd påverkar relationen positivt genom att frambringa trygghet och förtroende (a.a.).

Dokumentation i form av bilder och videoklipp var en aspekt som sällan berördes i intervjuerna. En skolkurator nämnde att hen hjälper till med att radera dokumenterat material. Tidigare forskning pekar på att övergrepp som har dokumenterats påverkar den psykiska ohälsan i hög grad och att kännedomen om att övergreppsmaterial har spridits och cirkulerar på nätet gör att övergreppen fortlever (Martin, 2014; Jonsson & Svedin, 2017; Muir, 2005; Leonard, 2010). Ingen av informanterna uppgav att de tog upp det dokumenterade materialet i samtal med utsatta elever, vilket korresponderar med resultaten som framkom i Martins studie (2014; 2016). En tolkning till att dokumenterat material sällan berördes är att skolkuratorerna inte vet hur de ska hantera den aspekten och känner sig handfallna (Martin, 2014; 2016). Den begränsade handlingskompetensen skolkuratorerna besitter kring fenomenet kan leda till att de inte fullt ut är medvetna om vilka långsiktiga konsekvenser dessa brott har (a.a.).

7. Konklusion och diskussion

Studiens syfte var att undersöka skolkuratorers erfarenheter av att möta och arbeta med unga som utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet. Resultatet visar att sexuella övergrepp på nätet är ett komplext socialt problem där den virtuella arenan har danat svårigheter för skolkuratorer. Skolkuratorerna förväntas genomföra förebyggande, upptäckande och intervenerande insatser men har begränsade möjligheter till att hantera fenomenet. Trots en vilja hos skolkuratorerna att arbeta med dessa frågor så manifesteras en känsla av otillräcklighet.

Den första frågeställningen ämnade undersöka hur skolkuratorer bemöter och arbetar med unga som blivit utsatta eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet. Resultatet visar att skolkuratorerna arbetar till en viss del med förebyggande insatser såsom kunskapsspridning och utbildning till både elever och föräldrar. Det framkommer dock att insatserna ter sig resultatlösa då alltför många elever blir utsatta och skolkuratorerna har inte har kunnat se några förändringar. För att fånga upp elever som blivit utsatta för nätövergrepp utgör relationen ett viktigt verktyg. När det gäller att stödja elever som blivit utsatta utförs arbetet vid misstanke eller när skolkuratorerna har fått kännedom om att en elev har blivit utsatt. Skolkuratorerna menar att de utifrån sin kompetens och handlingsutrymme inte kan föra terapeutiska samtal. Det framgår således att de är begränsade i sina metodval som främst består av att remittera elever vidare till andra insatser. Arbetet i relation till fenomenet är komplext och mångfacetterat då det är många faktorer som spelar in och som skolkuratoren måste förhålla sig till.

Den andra frågeställning ämnade undersöka vilka möjligheter och svårigheter som finns i arbetet med att upptäcka och förebygga nätövergrepp av sexuell karaktär. Resultatet visar att det finns en ambition hos skolkuratorerna att arbeta preventivt. En möjlighet i arbetet är att skolkuratorerna ser vikten av att arbeta med dessa frågor och efterfrågar både kunskap och fortutbildning. En utmärkande utmaning är skolkuratorernas kunskapsbrist kring fenomenet. Den bristande kunskapen leder till svårigheter i det förebyggande, upptäckande och intervenerande arbetet. Vidare skönjas värdet av en samlad ambition kring arbetet som rör virtuella sexuella övergrepp. Ytterligare en utmaning i arbetet är den bristande samsynen som finns mellan skolkuratorer, andra yrkeskategorier inom skolan och elevernas föräldrar men även andra aktörer, såsom polis och BUP. Samtliga aktörers kunskaper, resurser och engagemang för dessa ärenden varierar vilket leder till att förutsättningarna för att fånga upp de unga som blivit utsatta skiljer sig åt.

Resultaten i denna studie tyder på att de förebyggande insatserna som implementeras i många avseenden är fruktlösa. Trots en ambition att arbeta med dessa frågor så blir konsekvensen att status quo vidmakthålls oavsiktligt. Utifrån skolkuratorernas utsagor framträder motsägelsefulla narrativ då de arbetar förebyggande om ett område de saknar kunskap kring. När det kommer till det upptäckande och intervenerande arbetet framgår relationen som ett utmärkande verktyg i deras arbete. Å ena sidan bedriver skolkuratorerna relationsarbete, å andra sidan medger de att de bara har upptäckt en bråkdel –

hur effektivt är relationsarbetet då egentligen? Skollagen (SFS 2010:800) fastslår att skolan är skyldiga att förebygga att elever utsätts för kränkande behandling samt vidta åtgärder om det sker. Men med bristande kunskaper, verktyg och resurser blir det svårt att bedriva ett ändamålsenligt arbete.

Den bristande samsynen väcker frågor om barn och ungas rättigheter och lika villkor i skolan. Med efterfrågan på ett kollektivt engagemang berörs delvis föräldrarnas roll. Utifrån skolkuratorernas utsagor konstrueras föräldrarna som cyberrymdens ”grindvakter” där det visar sig att föräldrar som har varit involverade i sitt barns nätanvändande har kunnat förhindra eventuella nätövergrepp. Skolkuratorerna menar att föräldrarna är en förutsättning för att skolans arbete ska kunna bedrivas på ett verkningsfullt sätt. Nästintill alla unga har tillgång till digital teknik och internet, men skydd och stöd är beroende av hur resursstarka ens föräldrar är, vilka aktörer som finns i skolan samt kunskapen och förståelsen samtliga besitter kring övergreppens karaktär. Konsekvensen blir att förutsättningarna skiljer sig åt och inte alla som blir utsatta får adekvat hjälp.

En intressant iakttagelse är att forskningen visar att vuxna män är överrepresenterade som förövare kring dessa övergrepp (Brottsförebyggande rådet, 2007; Wolak et al., 2004) men att skolkuratorerna i denna studie menar att fenomenet huvudsakligen sker mellan jämnåriga där personen som har begått övergreppen många gånger är en elev på skolan. Diskrepansen ger upphov till en rad frågor. Jag ställer mig frågande till om det per se är unga som i högre utsträckning begår dessa övergrepp och om det inte är så att nätövergrepp som begås av vuxna utomstående personer är svårare att detektera. Det är värt att fundera över om det är enklare att upptäcka dessa former av övergrepp när parterna vistas på samma fysiska arena. Skolkuratorerna ser det de möter och i linje med tidigare forskning föreligger det ett mörkertal då sexuella övergrepp som sker på internet inte alltid kommer till kännedom (Schillaci; 2015; Justitiedepartementet, 2007). En angelägen fråga detta väcker är: *Hur når man unga som utsätts för nätövergrepp av vuxna?* Å andra sidan skulle en alternativ tolkning kunna vara att den tidigare forskningen inte har uppmärksammat att fenomenet även sker mellan jämnåriga unga personer. Det finns fog att poängtera att denna studie inte kan generaliseras då det empiriska materialet omfattas av sju skolkuratorers utsagor. Däremot kan resultatet öka förståelsen för hur fenomenet sexuella övergrepp på internet med dess komplexitet har skapat utmaningar för en primär arena inom det sociala arbetets praktik som dagligen möter barn och unga.

I empirin framgår det att cyberrymden är en aspekt som i mångt och mycket inte beaktas av skolkuratorer. För unga idag är inte cyberrymden en annan dimension utan en naturlig del av deras liv. Flera av skolkuratorerna känner inte till vilka digitala forum unga vistas på och internet upplevs som en värld de gärna inte vill befinna sig i. En fråga detta väcker är hur skolkuratorer ska kunna möta och stödja unga som blir utsatta för dessa övergrepp när de saknar förståelse och kunskap fenomenet. Med en dualistisk syn på den reella och virtuella verkligheten finns det en risk att en uppfattar interaktioner som manifesteras på nätet som åtskilda från verkligheten och förbiser att sexuella övergrepp på internet är verkliga och att konsekvenserna är lika allvarliga som övergrepp som inträffat offline (Döring, 2009; Jonsson & Svedin, 2017; Nyman, 2006). I och med att barn och unga rör sig på den

digitala arenan är det av vikt att skolkuratorer även inkluderar cyberrymden i både det förebyggande och stödjande arbetet. För skolkuratorer handlar det om att kunna intervensera komplexa nätrelaterade ärenden.

Skolkuratorernas föreställningar om internet som något ointressant, svårhanterligt och skrämmande kan möjligtvis spegla en allmän uppfattning hos dagens socialarbetare och såtillvida (spekulativt) tolkas som en förklaring till varför digitala sociala problem inte prioriterats inom socialt arbete. Det är värt att fundera över om dessa föreställningarna kring internet och digital teknik kommer att förändras i framtiden när generation Z⁶, som själva har vuxit upp och interagerat på virtuella arenor, etablerar sig inom det sociala arbetets praktik och forskningsfält.

7.2 Implikationer för socialt arbete

Som tidigare konstaterats i studiens inledning har den samtida digitala eran fört med sig gamla företeelser som manifesteras på nya scener (Daneback & Sorbring, 2016). Studiens resultat pekar på ett skriande behov av att införliva kunskap om ungas utsatthet på nätet i socialt arbete. Digitaliseringen har frambringat nya krav på professionella inom det sociala arbetets praktik och vid bristande kunskap kring övergreppens karaktär blir konsekvensen att utsatta inte erhåller lämpliga insatser. Klart står det att internetrelaterade övergrepp av sexuell karaktär väntas öka (Nyman, 2010) och att utsatta består av en sårbar grupp som har posttraumatiska symptom, hög grad av psykisk ohälsa och tidigare svåra erfarenheter (Jonsson & Svedin, 2017). Även akademiskt finns det ett behov av fortsatt forskning för att öka kunskapen om internet och dess fenomen. Med forskningsbaserad kunskap skulle eventuellt nya relevanta metoder och arbetssätt kunna utvecklas som kan användas för att möta och hantera digitala utmaningarna.

För professionella som arbetar med barn och unga är digital teknik en oundviklig aspekt. I studien framkommer det att informanterna har inhämtat information om sexuella övergrepp på internet på egen hand. Samtliga skolkuratorer med en socionomutbildning uppgav att cyberrymden var en obefintlig aspekt under utbildningen. Socionomutbildningen ska vara en bred samhällsvetenskaplig utbildning men uppmärksammar varken internet eller digital teknik. Till följd av att internetrelaterade sociala problem ökar är det av yttersta vikt att kunskap kring nätrelaterade sociala problem inkorporeras i utbildningen. Hur det sociala arbetets praktik ska ackommodera vår digitala samtid återstår att se, däremot står det klart att internet är här för att stanna och att kompetens kring internetrelaterade fenomen blir allt viktigare för professionella inom det sociala arbetets fält.

7.3 Framtida forskning

Som tidigare nämnts i orienteringen av kunskapsläget är den samtida forskningen tämligen begränsad. En aspekt som kunde urskiljas i resultatet men som inte beforskas i denna studie är unga som begår

⁶ Se fotnot 1 för begreppsförklaring. Notera även urvalets födelseår i avsnitt 5.1 *Presentation av informanter* där den äldsta informanten är född 1962 och den yngsta 1988.

dessa övergrepp. Till skillnad från tidigare forskning, som visar att det främst är vuxna män som begår nätrelaterade övergrepp, framgår det av intervjupersonernas erfarenheter i denna studie att jämnåriga elever är överrepresenterade bland de som begår dessa övergrepp. Att närmare studera barn och unga som begår sexuella övergrepp på internet skulle fördjupa förståelsen om fenomenet för att i sin tur utveckla arbetet mot övergrepp på internet. Ytterligare ett förslag till fortsatt forskning är att undersöka vad som händer när en polisanmälan görs. I studiens empiri framgår det att polisen hade ifrågasatt en skolas polisanmälan som rörde ett nätövergrepp. Mot bakgrund av detta vore det intressant att undersöka vidare dessa frågor: *Hur går polisen tillväga vid ärenden som rör sexuella övergrepp på internet? När initieras förundersökningar kring dessa ärenden samt när väljer polisen att lägga ner dem? Vilken roll har skolkuratorn när ett ärende som rör sexuella övergrepp på internet har tagits över av polisen?*

Referenslista

- Aspelin, J. (2015). *Inga prestationer utan relationer: studier för pedagogisk socialpsykologi*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.
- Backlund, A., Högdin, S., & Spånberger Weitz, Y (2017). Skolsocialt arbete – en introduktion. I A. Backlund, A., Högdin, S., & Spånberger Weitz, Y. (Red.). *Skolsocialt arbete: Skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. (s. 15–20). Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Björk, H. (2017). *Polisen hinner inte utreda sexbrott mot barn i sociala medier*. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6830524>
- Brottsförebyggande rådet. (2007). Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet (rapport 2007:11). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet. (2018). Våldtäkt och sexualbrott. Hämtad 27 september, 2018, från Brottsförebyggande rådet, <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Bui, Y.N. (2014). *How to Write a Master's Thesis*. (2. ed.) Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Collén, K. (2018). Relationsskapande komponenter i mötet med personer med intellektuella funktionshinder. Bruhn, A. & Källström, Å. (red.). *Relationer i socialt arbete: i gränslandet mellan profession och person*. (Första upplagan).
- Daneback, K. & Sorbring, E. (red.) (2016). *Socialt arbete och internet: att förstå och hantera sociala problem på nya arenor*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Döring, N. (2000). Feminist views of cybersex: Victimization, liberation, and empowerment. *Cyberpsychology & Behavior*, 3(5), 863–884. doi.org/10.1089/10949310050191845
- Eide, T. & Eide, H. (2006). *Kommunikation i praktiken: relationer, samspel och etik inom socialt arbete, vård och omsorg*. (1. uppl.) Malmö: Liber
- Eidensten, M. (2018). *Blunda inte!: att förebygga sexuella övergrepp*. (Första upplagan). Stockholm: Gothia fortbildning.
- Engdahl, O. & Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier*. (2., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Flood, M. (2009). The harms of pornography exposure among children and young people. *Child Abuse Review*, 18(6), 384–400. doi:10.1002/car.1092
- Harrison, C. (2006). Cyberspace and child abuse images: A feminist perspective. *Affilia: Journal of Women & Social Work*, 21(4), 365–379. <https://doi.org/10.1177/0086109906292313>

- Henry, N., & Powell, A. (2016). Sexual violence in the digital age: The scope and limits of criminal law. *Social & Legal Studies*, 25(4), 397–418. doi:10.1177/0964663915624273
- IT-ord. (u.å.). *Virtuell våldtäkt*. <https://it-ord.idg.se/ord/virtuell-valdtakt/>
- Jensen, P. & Ulleberg, I. (2013). *Mellan orden: kommunikation i praktiken*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, L., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C. (2015). Online sexual behaviours among swedish youth: Associations to background factors, behaviours and abuse. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 24(10), 1245–1260. doi:10.1007/s00787-015-0673-9
- Jonsson, L. & Svedin, C.G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet [Elektronisk resurs]*. Linköping/Stockholm: Linköping University Electronic Press / Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jonsson, L., Warfvinge, C. & Banck, L. (2009). Barn och sexuella övergrepp via IT. Landstinget i Östergötland. BUP Elefanten.
<http://www.lio.se/upload/13265/Barn%20och%20sexuella%20övergrepp%20via%20IT.pdf>
- Justitiedepartementet. (2007). *Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften* (Ds : departementsserien, 2007:13). Stockholm: Justitiedepartementet.
- Juul, J. & Jensen, H. (2009). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. (2. uppl.) Stockholm: Liber.
- Jönson, H. (2010). *Sociala problem som perspektiv: en ansats för forskning & socialt arbete*. (1. uppl.) Malmö: Liber.
- Killén, K. (2008). *Professionell utveckling och handledning: ett yrkesövergripande perspektiv*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor. Hämtad 25 april, 2018, från Riksdagen, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikprovning-av-forskning-som_sfs-2003-460
- Landberg, Å. & Jonsson, L. (2017). *En del av verkligheten: om barn, sexuella övergrepp och nätet*. [Stockholm]: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- LeCompte, M. D., and Goetz, J. P. (1982). 'Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research', *Review of Educational Research*, 52(1) 31–60.
<https://doi.org/10.3102/00346543052001031>
- Leonard, M. (2010). "I did what i was directed to do but he didn't touch me": The impact of being a victim of internet offending. *Journal of Sexual Aggression*, 16(2), 249–256.
doi:10.1080/13552601003690526

- Linder, A. (2018). *Professionell relationskompetens*. (Upplaga 1).
- Livingstone, S., & Smith, P. (2014). Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: The nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635–654. doi:10.1111/jcpp.12197
- Marshall, C., & Rossman, G. (2016). *Designing qualitative research* (Sixth edition. ed.). Los Angeles, California: SAGE.
- Martin, J. (2014). "It's just an image, right?": Practitioners' understanding of child sexual abuse images online and effects on victims. *Child and Youth Services*, 35(2), 96–115. doi:10.1080/0145935X.2014.924334
- Martin, J. (2016). Child sexual abuse images online: Implications for social work training and practice. *The British Journal of Social Work*, 46(2), 372–388. doi:10.1093/bjsw/bcu116
- Mattila, L. (2015). *Att bygga bärande relationer: om vuxenvärldens möjligheter i arbetet med utsatta barn och ungdomar*. (1. uppl.) Uddevalla: Lasse Mattila.
- May, T. (2002). *Qualitative research in action*. London: SAGE.
- Mishna, F., Cook, C., Saini, M., Wu, M., & MacFadden, R. (2011). Interventions to prevent and reduce cyber abuse of youth: A systematic review. *Research on Social Work Practice*, 21(1), 5–5. <https://doi.org/10.1177/1049731509351988>
- Muir, D. (2005). *Violence against children in cyberspace*. Bangkok: ECPAT International. Från <http://childcentre.info/projects/internet/dbaFile12243.pdf>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). Generation Z. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 1 oktober, 2018, från <http://www.ne.se/>
- Nyman, A. (2006). Drabbad Online. Linköping: BUP-Elefant och Landstinget i Östergötland.
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2011). *Forskningsprocessen: kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. (3. uppl.) Stockholm: Liber.
- Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (4., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Polisen. (2018). Dokumentation av sexuella övergrepp mot barn – polisens arbete. Hämtad 27 september, 2018, från Polisen, <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/brott-mot-barn/dokumentation-av-sexuella-overgrepp-mot-barn/>
- Røkenes, O.H. (2016). Relationskompetens och kommunikation. I B. Røkenes, O.H. & Hansson, P. (Red.), *Bära eller brista kommunikation och relationer i arbetet med människor* (s.7–41).

- Johanneshov: MTM.
- Røkenes, O.H. & Hansson, P. (2016). *Bära eller brista kommunikation och relationer i arbetet med människor*. Johanneshov: MTM.
- Schillaci, M. (2015). *#nätsmart: tips och råd för att förebygga sexuella övergrepp mot barn på internet*. Stockholm: Rädda barnen.
- SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Shannon, D. (2008). Online sexual grooming in Sweden—Online and offline sex offences against children as described in Swedish police data. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 9(2), 160–180. doi:10.1080/14043850802450120
- Shatto, B., & Erwin, K. (2016). Moving on from millennials: Preparing for generation z. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 47(6), 253–254. doi:10.3928/00220124-20160518-05
- Statens medieråd (2017). *Ungar och medier 2017*. Stockholm: Statens medieråd.
- Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L. & Fredlund, C. (red.) (2015). *Unga och sex i internet [Elektronisk resurs]: i en föränderlig värld*.
- Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. (1. utg.) Stockholm: Natur & kultur.
- SVT. (2017). *Döms för grov våldtäkt över internet – får tio års fängelse*.
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/upsala/direkt-domen-i-natvaldtaktsmalet>
- Söderström, M., Ahlin, S., Westerberg, S. & Irlander Strid, Å. (2018). *Nationella trygghetsundersökningen 2017: om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).
- Thomsson, H. (2010). *Reflexiva intervjuer*. (2., [rev. och uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Thunberg, S. (2018). Konsekvenser av kategoriseringar i relationsbaserat stöd: exemplet brottsutsatta ungdomar. Bruhn, A. & Källström, Å. (red.). *Relationer i socialt arbete: i gränlandet mellan profession och person*. (Första upplagan).
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed [Elektronisk resurs]*. (Reviderad utgåva). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Ungdomsstyrelsen. (2009). *Se mig: Unga om sex och internet* (Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:9). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

- UR Samtiden (2018, februari). Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet [Video]. Hämtad från <https://urplay.se/program/205426-ur-samtiden-brottsofferdagen-2018-barn-utsatta-for-sexuella-overgrepp-pa-natet>
- Waling, A., & Pym, T. (2017). 'C'mon, no one wants a dick pic': Exploring the cultural framings of the 'Dick pic' in contemporary online publics. *Journal of Gender Studies*, 27(1), 1–16. doi:10.1080/09589236.2017.1394821
- Watt Boolsen, M. (2007). Kvalitativa analyser: [forskningsprocess, människa, samhälle]. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.
- Wolak, J., Finkelhor, D., & Mitchell, K. (2004). Internet-initiated Sex Crimes against Minors: Implications for Prevention Based on Findings from a National Study. *Journal of Adolescent Health*, 35(5), 11–20. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2004.05.006>
- Wolak, J., Finkelhor, D., Walsh, W., & Treitman, L. (2018). Sextortion of minors: Characteristics and dynamics. *Journal of Adolescent Health*, 62(1), 72–79. doi:10.1016/j.jadohealth.2017.08.014
- Wurtele, S., & Kenny, M. (2016). Technology-Related sexual solicitation of adolescents: A review of prevention efforts. *Child Abuse Review*, 25(5), 332–344. doi:10.1002/car.2445
- Överlien, C. (2017). Att möta våldsutsatta barn i skolan – samtal, anpassning och bekräftelse. Högdin, S. & Weitz, Y.S. (red.) (2017). *Skolsocialt arbete: skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Bilaga 1



Informationsbrev och förfrågan om att delta i en studie om skolkuratorers möte och arbete med unga som utsätts för sexuella övergrepp på nätet

Hej! Mitt namn är Yasmine Amahzoune och jag studerar på socionomprogrammet på Ersta Sköndal Bräcke högskola i Stockholm. För tillfället genomför jag en studie om virtuella sexuella övergrepp som kommer att ingå i min kandidatuppsats. Du tillfrågas härmed om att delta i denna studie.

Jag har valt att undersöka kuratorers erfarenheter av att möta och arbeta med unga som utsätts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet. Nya digitala kontaktytor har gett vuxna en större möjlighet att komma i kontakt med unga för sexuella ändamål. Detta ställer krav på yrkesverksamma inom det sociala arbetets fält att kunna förebygga samt möta och stödja unga som har varit utsatta för sexuella övergrepp på internet. Studiens fokus är på skolkuratorer som arbetar på högstadium.

Om du väljer att delta i studien kommer jag att intervjua dig om dina erfarenheter och hur du arbetar med dessa frågor på din arbetsplats. Intervjun kommer att ta cirka en timme och kommer att spelas in för att därefter transkriberas och analyseras. Det är endast jag som kommer att ha tillgång till materialet och vid presentation av resultaten kommer du att avidentifieras. Källmaterialet kommer att förstöras efter att uppsatsen är godkänd. Din medverkan är frivillig och du har rätt att när som helst avbryta utan vidare motivering.

Om du har ett intresse av att delta i studien eller har några frågor är du välkommen att kontakta mig.

Med vänlig hälsning,

Yasmine Amahzoune
yasmine.amahzoune@esbhstudent.se
07XXXXXXXXX
Ersta Sköndal Bräcke högskola

Handledare:
Anna Whitaker
anna.whitaker@esh.se
08-555 05 112
Institutionen för socialvetenskap
Ersta Sköndal Bräcke högskola

Bilaga 2



Institutionen för
socialvetenskap

Samtyckesblankett

Genom att underteckna denna blankett samtycker du till att delta i en studie om skolkuratorers möte och arbete med unga som utsätts för sexuella övergrepp på nätet.

Jag samtycker härmed till att medverka i denna studie. Jag har informerats och förstått studiens syfte och mitt deltagande. Vidare har jag informerats om att intervjun kommer att spelas in för att därefter transkriberas och analyseras. Det är endast forskaren som kommer att ha tillgång till källmaterialet och vid presentation av resultaten kommer jag att aidentifieras. Källmaterialet kommer att förstöras efter att studien är godkänd och studien kommer att publiceras som kandidatuppsats. Jag är medveten om att mitt deltagande är frivilligt och jag har rätt att närsomhelst avbryta min medverkan utan vidare motivering.

Din namnteckning

Namnförtydligande

Datum

Forskarens namnteckning

Namnförtydligande

Datum

Bilaga 3

Intervjuguide

Syftet med studien är att undersöka skolkuratorers erfarenheter av att möta och arbeta med unga som utsatts eller riskerar att utsättas för sexuella övergrepp på nätet, samt att öka kunskapen om fenomenet virtuella sexuella övergrepp.

- Informera om studiens bakgrund och syfte
- Informera om etiska överväganden (information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande)
- Fråga om skriftligt samtycke (samtyckesblankett)

Bakgrundsfrågor:

1. Födelseår?
2. Vad har du för utbildning och när tog du examen?
3. Hur länge har du arbetat inom yrket? Och som skolkurator?
4. Har du någon tidigare erfarenhet av att arbeta med unga?
5. Berätta hur ditt jobb ser ut?

Tema 1: Fenomenet virtuella sexuella övergrepp

6. Vad känner du till om fenomenet sexuella övergrepp på nätet? (Hur vanligt är det? Pratas det om det bland kollegor? Bland skolkuratorer?)
7. Tycker du att du har tillräckligt med kunskap om sexuella övergrepp på nätet? (Om ja: var kommer den här kunskapen ifrån?)
8. Har du fått någon fortbildning när det gäller ungas utsatthet på nätet? (om ja: vad? Om nej: skulle du vilja ha det?)

Tema 2: Skolan

9. Vilken roll anser du att skolan har när det gäller sexuella övergrepp mot unga på nätet? Vilken roll har du som skolkurator när det gäller dessa frågor?

Tema 2: Det förebyggande arbetet

10. Hur arbetar ni med att upptäcka och förebygga att elever blir utsatta för nätövergrepp?
11. Hur förebygger ni att elever **inte** begår internetrelaterade övergrepp?
12. Vilka svårigheter/utmaningar ser du när det gäller arbetet med att förebygga ungas utsatthet på nätet?

Tema 3: Bemötande och Insatser

13. Vill du berätta om dina erfarenheter av att möta elever som varit med om sexuella övergrepp på nätet?
14. Har ni någon metod/handlingsplan/policy för om ni upptäcker att en elev har blivit utsatt för sexuella övergrepp på internet? (Vad förhåller ni er till då?)
15. Hur går ni tillväga när ett barn har blivit utsatt för nätövergrepp?
16. Hur går ni tillväga när ett barn har begått ett nätövergrepp?
17. Vad är det för elever som utsätts för det här? Speciell kategori elever? Något som kännetecknar dem?
18. Vilka är det som begår dessa brott? Vet du någonting om dem?
19. Vilka utmaningar upplever du att det finns med att stödja en elev som har utsatts för sexuella övergrepp på nätet?
20. Hur upplever du att det är att prata om sexuella övergrepp med eleverna?

Tema 4: Samverkan

21. Hur fungerar samarbetet med andra yrkesverksamma i skolan? (elevhälsan, lärare, rektor)
22. Hur arbetar ni med elevens nätverk? (t.ex. föräldrar). Hur fungerar det arbetet?
23. Hänvisar du eleven vidare till andra aktörer? Vilka då?
24. Hur ser samverkan med andra aktörer ut för insatser till elever? (Socialtjänst, polis, ideella organisationer?)

Avslutningsvis:

Har du något att tillägga? Tankar eller frågor?

Tycker du att det finns någon fråga jag har missat att ställa?

Tacka för intervjun